

Concession Contracts within the Framework of Public-Private Partnerships in the Energy Sector: A Comparative Study of the Legal Systems of Iran, France, and Islamic Jurisprudence

Rasoul Karami Moghaddam ¹

1. Assistant Professor of Private Law, Department of Law, Faculty of Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran; Email: karami.r@lu.ac.ir

Abstract

Received:
14/11/2025
Revised:
09/12/2025
Accepted:
22/12/2025
Published
online:
28/12/2025

This study seeks to formulate an optimal regulatory framework for concession contracts (*contrats de concession*) within public-private partnerships (*Partenariat Public-Privé*, PPPs) in the energy sector through a comparative analysis of the legal systems of Iran and France, alongside a reappraisal of their compatibility with the principles of Islamic jurisprudence (*fiqh*). The study recruits a descriptive-analytical methodology and examines statutory provisions, legislative instruments, and judicial precedents. Findings of the study indicate that the effectiveness of such contracts in advancing energy development, particularly within the field of renewable energies, is contingent on the precise design of risk-allocation mechanisms, information transparency, and effective regulatory oversight. Within Islamic jurisprudence, the legality and legitimacy of these contracts are conditioned on compliance with *the prohibition of gharar* (prohibition of speculative uncertainty), the equitable distribution of benefits, and the safeguarding of the public interest (*maṣlahah ʿāmmah*). By contrast, under French law, the legal framework established in 2004, together with institutional supervision, ensures legal certainty (*sécurité juridique*) and fiscal discipline in the implementation of concessionary arrangements. The study concludes that the enhancement of contractual standardization, the establishment of specialized supervisory institutions, and the adoption of modern risk-management instruments comprise essential prerequisites for achieving sustainable governance in the Iranian energy sector.

Keywords: Public-Private Partnership (PPP), Concession Contract, Energy Law, Islamic Jurisprudence, Iranian Law, French Law.

How To Cite: Karami Moghaddam, R (2025). Concession Contracts within the Framework of Public-Private Partnerships in the Energy Sector: A Comparative Study of the Legal Systems of Iran, France, and Islamic Jurisprudence, *Journal of Comparative Public Law*, 2(4). 105-182. <https://www.doi.org/10.22091/cpl.2026.14523.1081>

Extended Abstract

Public-Private Partnerships (PPPs) have increasingly been employed as an effective mechanism for financing and managing infrastructure projects, particularly in the energy sector, across numerous jurisdictions. As an innovative and collaborative governance model, PPPs play a pivotal role in the development of energy infrastructure, including oil, gas, and renewable energy projects. By integrating the resources, expertise, and institutional capacities of both public and private sectors, this model facilitates optimal risk allocation and promotes the realization of sustainable development objectives. Nevertheless, oversight of concessionaire companies operating within such partnerships raises substantial legal and financial challenges due to the structural and contractual complexities inherent in these arrangements. This study, with particular emphasis on the legal frameworks of Islamic jurisprudence and the French legal system, undertakes a comparative examination of supervisory mechanisms, governing legal principles, and practical experiences in energy projects, while also proposing mechanisms for effective regulatory oversight. The State, as the sovereign authority, possesses prerogatives of public power (*actes de puissance publique*), while simultaneously retaining juridical personality enabling it to engage in commercial transactions and activities analogous to those undertaken by private juridical or natural persons. Such activities, commonly characterized as acts of administration (*actes de gestion*), are activities performed by the State in a manner comparable to private actors, and the revenues generated therefrom constitute public income. Sovereign acts (*actes de gouvernement*), by contrast, are activities undertaken for the purpose of safeguarding public interests, consolidating governmental authority, and preserving national sovereignty. These acts emanate from public authority and remain within the exclusive competence of the State and sovereign institutions. Under Iranian law and from a structural perspective, sovereignty encompasses the entirety of the political system, including the Supreme Leadership, the three branches of government, the armed forces, and other sovereign institutions. Administrative activities (*tasaddī*) may further be divided into two categories: social administrative activities, pursued primarily for improving social welfare and public interest, and economic administrative activities, which involve the administration of public assets in a manner analogous to private commercial enterprises. Economic administrative activities encompass undertakings comparable to those of the private sector, enterprises subject to Article 44 of the Constitution whose ownership may be partially privatized, and activities that remain wholly under State ownership. From a historical perspective, the distinction between sovereign acts and administrative acts has not been widely recognized within non-French legal systems. In English and other Anglo-Saxon jurisdictions, this dichotomy has never attained the status of a general legal doctrine and holds no comparable position within the common law system. In Islamic jurisdictions, however, the *fiqhi* principles serve as the normative foundation governing contractual relations. Emphasizing principles of justice, openness, avoidance of *gharar* (uncertainty or excessive ambiguity), and prohibition of *ribā* (usury), Islamic legal

theory establishes an ethically oriented framework for the governance of PPPs. These principles reinforce oversight of concessionaire companies with the objective of safeguarding public interests and ensuring equitable distribution of risks and rewards. By contrast, the French legal system, grounded in the civil law tradition and supported by extensive experience in the regulation of concessionary agreements, offers a structured framework founded on transparency, accountability, and rigorous administrative oversight. Despite their fundamental differences, these two legal traditions may be regarded as complementary, each offering valuable insights for improving regulatory oversight in energy-sector projects. The significance of the study lies in the pressing need for effective supervisory frameworks capable of ensuring the success of PPPs in the energy sector. In Islamic countries, conformity of PPPs with Islamic legal principles not only enhances the juridical legitimacy of such projects, but also strengthens public confidence and investor trust. This consideration becomes especially critical in renewable and clean-energy projects, which typically require substantial capital investment and long-term financial returns. Meanwhile, the French legal framework, through its sophisticated supervisory mechanisms, may provide useful models for improving transparency and institutional efficiency within such projects. The significance of the study further derives from the challenges confronting developing economies and emerging markets, which frequently encounter budgetary constraints, institutional inefficiencies, and political complexities. A comparative examination of Islamic jurisprudential principles and the French legal system enables the identification of practical solutions capable of remaining compatible with the cultural and religious values of Islamic societies while simultaneously benefiting from successful international experiences. The study may therefore contribute to strengthening supervisory frameworks, reducing legal and financial risks, and accelerating the achievement of sustainable development goals, particularly universal access to clean energy. The study employs a descriptive-analytical methodology and a comparative legal approach in order to examine the regulatory and supervisory dimensions of PPP concession agreements within the energy sector. The findings demonstrate that PPPs, through the aggregation of public and private resources, significantly accelerate the development of renewable energy projects. Within Islamic jurisprudence, such agreements may be aligned with contractual structures analogous to *muḍārabah* and *mushārahah*, provided that the arrangements avoid *gharar* and ensure balanced allocation of risks and rewards. Within the French legal system, concessionary models based on private-sector development and operation, combined with governmental oversight, exhibit substantial similarities to the Islamic juridical notion of safeguarding public assets. Such mechanisms have contributed to the success of projects including *Saint-Nazaire* and *Cestas*. Findings further indicate that, in Iran, developments associated with the Seventh Development Plan, particularly those emphasizing transparency and digitalization, such as *Judgment No. 1339584* and *Decision No. 2508 of the General Assembly of the Court of Administrative Justice* concerning the invalidation of ambiguous contractual clauses, reflect promising institutional progress. Nevertheless, persistent legal and financial

obstacles, comparable to those encountered in jurisdictions such as Saudi Arabia and Oman, necessitate more sophisticated governance mechanisms. These include standardized contractual frameworks, effective arbitration mechanisms, and the use of blockchain technology for dynamic and continuous supervision. The establishment of *specialized fiqhi-legal supervisory units*, the harmonization of contractual structures with *game theory* in order to achieve balanced risk allocation, and the creation of *specialized oversight institutions* comparable to Malaysia's *UKAS Public-Private Partnership Unit* collectively open new horizons for enhancing efficiency, strengthening public confidence, and ensuring the sustainability of PPPs. Ultimately, such mechanisms facilitate equitable access to clean energy within the broader framework of sustainable development. PPPs in both Islamic and non-Islamic jurisdictions operate within distinct legal and supervisory frameworks. From the perspective of Islamic jurisprudence, these frameworks are fundamentally grounded in the principles of preserving justice (*qist*) and prohibition of injustice and transparency (*avoidance of gharar*), both of which derive from the normative foundations of Islamic transaction law. Partnership agreements must therefore rest on genuine consent, balanced exchange, and the absence of exploitative imbalance (*ghabn*), while remaining compatible with contractual forms such as *mudārabah* and *mushārahah*. In this regard, *Imam Khomeini*, in *Tahrīr al-Wasīlah*, emphasizes the necessity of contractual clarity as a safeguard against unreasonable risk. The Qur'ānic injunction that "Indeed, Allah commands justice and excellence" serves as a normative basis for balanced risk distribution, while the Prophetic tradition concerning contractual dealings underscores the requirement of contractual transparency and precision. Within Islamic jurisprudence, PPPs may thus be analogized more closely to cooperative agency arrangements or service-lease structures, provided that transparency in implementation is maintained. In Iran, the Law on the Implementation of Article 44 of the Constitution emphasizes transparency in privatization and fairness in competition. Oversight institutions such as the *Supreme Court of Audit* and the *National Inspectorate Organization* supervise concessionaire companies in a manner conceptually comparable to the classical Islamic institution of *ḥisbah*. *Decision No. 2508* of the Court of Administrative Justice invalidated a regulatory instrument on the grounds of insufficient transparency, thereby prompting revision of energy-sector projects. Likewise, *Judgment No. 1339584* invalidated a contractual clause due to inadequate reporting obligations and defective risk allocation, while emphasizing the necessity of digital oversight mechanisms. *Decision No. 160*, which annulled a tax directive because of inadequate transparency, further reflected the Islamic legal maxim of *lā ḍarar* (prohibition of harm). Collectively, these judicial decisions illustrate the harmonization of PPPs with Islamic jurisprudential principles and demonstrate the utility of game-theory approaches for resolving contractual disputes. In Malaysia, the 2009 PPP legislation mandates financial and performance reporting obligations consistent with Islamic principles concerning clarity in contracts and the prohibition of *ribā* and *ghabn*. The supervisory role exercised by UKAS reflects the *Shāfi'ī* emphasis on fiduciary integrity, as embodied in the Prophetic tradition: "*Muslims*

are bound by their promises.” Judicial decisions addressing corruption before the Malaysian High Court reinforced the necessity of transparency and drew normative inspiration from the prohibition of bribery, thereby contributing to reforms in infrastructure reporting systems. Orders requiring disclosure of information further promoted public access and aligned with game-theory approaches while simultaneously strengthening digital oversight mechanisms aimed at preventing disputes. In France, the 2004 PPP legislation defines PPPs as long-term contractual partnerships, while the *Cour des comptes* exercises oversight concerning transparency and efficiency. This supervisory model parallels Islamic legal concerns regarding accountability and transparency and increasingly employs game-theory models in contractual negotiations. The judgment of the Paris Administrative Court in the *Palais de Justice* case invalidated a contract due to violations of transparency requirements and emphasized the necessity of digital reporting systems, leading to the reassessment of nineteen separate projects. Reports issued by the *Cour des comptes* further evaluated fiscal risks and recommended digital monitoring mechanisms to ensure equitable allocation of public resources and improve contractual flexibility. Accordingly, in Islamic jurisdictions such as Iran and Malaysia, the jurisprudential principles of transparency and justice enrich legal supervisory frameworks and are reinforced through institutional oversight, while France adopts a functionally comparable secular approach. Modern instruments such as game theory and blockchain technology further facilitate the implementation and supervision of PPPs and remain broadly compatible with Islamic conceptions of administrative stewardship (*tasaddī*). The study therefore proposes the establishment of *specialized fiqhi-legal institutions* within Islamic countries in order to ensure systematic conformity between judicial decisions and Islamic legal principles.

Keywords: Public-Private Partnership (PPP), Concession Contract, Energy Law, Islamic Jurisprudence, Iranian Law, French Law.

رویکردی تطبیقی به قراردادهای امتیازی در چارچوب مشاكت‌های عمومی خصوصی حوزه انرژی در نظام‌های حقوقی ایران، فرانسه و فقه کشورهای اسلامی

رسول کرمی مقدم^۱

۱. گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه لرستان خرم‌آباد، ایران. رایانامه: karami.r@lu.ac.ir

چکیده

این پژوهش با هدف تبیین الگوی بهینه تنظیم قراردادهای امتیازی در مشارکت‌های عمومی خصوصی حوزه انرژی، به مقایسه تطبیقی نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه و ارزیابی انطباق آن‌ها با اصول فقه اسلامی می‌پردازد. روش تحقیق توصیفی تحلیلی با رویکرد تطبیقی و مبتنی بر تحلیل قوانین، اسناد تقنینی و رویه‌های قضایی است. یافته‌ها حاکی از آن است که کارآمدی این قراردادها در توسعه انرژی، به‌ویژه تجدیدپذیرها، وابسته به طراحی دقیق سازوکارهای تقسیم ریسک، شفافیت اطلاعاتی و نظارت مؤثر است. در فقه اسلامی، اعتبار این قراردادها منوط به رعایت منع غرر، عدالت در توزیع منافع و صیانت از مصالح عمومی است؛ درحالی‌که در حقوق فرانسه، چارچوب قانونی ۲۰۰۴ و نظارت نهادی، امنیت حقوقی و انضباط مالی را تضمین می‌کند. نتیجه آنکه تقویت استانداردسازی قراردادی، نهادهای نظارتی تخصصی و ابزارهای نوین مدیریت ریسک، شرط تحقق حکمرانی کارآمد در بخش انرژی ایران است.

واژگان کلیدی: مشارکت عمومی خصوصی، قرارداد امتیازی، انرژی، فقه اسلامی، ایران، حقوق فرانسه.

تاریخ دریافت:	۱۴۰۴/۰۸/۲۳
تاریخ اصلاح:	۱۴۰۴/۰۹/۱۸
تاریخ پذیرش:	۱۴۰۴/۱۰/۰۱
تاریخ انتشار:	۱۴۰۴/۱۰/۰۷

استناد: کرمی مقدم، رسول (۱۴۰۴). رویکردی تطبیقی به قراردادهای امتیازی در چارچوب مشارکت‌های عمومی خصوصی حوزه انرژی در نظام‌های حقوقی ایران، فرانسه و فقه کشورهای اسلامی، *حقوق عمومی تطبیقی*، ۲ (۴)، ۱۴۲-۱۸۲.

<https://www.doi.org/10.22091/cpl.2026.14523.1081>

مقدمه

مشارکت‌های عمومی خصوصی در دهه‌های اخیر به‌عنوان یکی از مهم‌ترین الگوهای تأمین مالی و مدیریت پروژه‌های زیربنایی، به‌ویژه در بخش انرژی، مورد توجه دولت‌ها قرار گرفته است. مشارکت عمومی خصوصی به‌عنوان یک مدل مؤثر برای تأمین مالی و مدیریت پروژه‌های زیرساختی، به‌ویژه در بخش انرژی، در بسیاری از کشورها به‌کار گرفته می‌شود (موسوی و احمدی، ۱۳۹۳: ۳۲). گسترش نیاز به توسعه زیرساخت‌های انرژی، افزایش هزینه‌های سرمایه‌گذاری و محدودیت منابع مالی دولت‌ها سبب شده است که استفاده از قراردادهای امتیازی در چارچوب مشارکت‌های عمومی خصوصی به‌عنوان ابزاری کارآمد برای جذب سرمایه، انتقال فناوری و افزایش کارایی مدیریتی مطرح شود. در این چارچوب، دولت با واگذاری امتیاز طراحی، احداث، بهره‌برداری یا مدیریت پروژه‌های انرژی به بخش خصوصی، ضمن حفظ مالکیت عمومی بر منابع و زیرساخت‌ها، از ظرفیت‌های مالی و تخصصی بخش خصوصی بهره می‌گیرد. با این حال، پیچیدگی ساختار حقوقی و مالی این قراردادها و تعدد بازیگران دخیل در آن‌ها، ضرورت وجود چارچوب‌های حقوقی و نظارتی دقیق را بیش‌ازپیش آشکار می‌سازد.

در نظام‌های حقوقی مختلف، نحوه تنظیم و نظارت بر قراردادهای امتیازی در چارچوب مشارکت‌های عمومی خصوصی تابع مبانی حقوقی، ساختار نهادی و تجربه‌های اجرایی هر کشور است. در نظام حقوقی ایران، این قراردادها در بستر حقوق اداری و قواعد حاکم بر اموال عمومی و همچنین با تأثیرپذیری از اصول فقه اسلامی شکل می‌گیرند. اصولی همچون عدالت، منع غرر، شفافیت در تعهدات قراردادی و رعایت مصلحت عمومی، ازجمله مبانی فقهی هستند که می‌توانند در تنظیم و نظارت بر این قراردادها نقش ایفا کنند. در مقابل، نظام حقوقی فرانسه به‌عنوان یکی از نظام‌های پیشرو در حقوق اداری و قراردادهای عمومی، دارای تجربه‌ای طولانی در تنظیم قراردادهای امتیازی و مشارکت‌های عمومی خصوصی است و با بهره‌گیری از قواعد مدون، رویه‌های قضایی و نهادهای نظارتی تخصصی، چارچوبی منسجم برای تنظیم روابط میان دولت و بخش خصوصی فراهم کرده است. در همین حال، مالزی به‌عنوان یکی از کشورهای اسلامی با تجربه موفق در اجرای پروژه‌های مشارکت عمومی-خصوصی، توانسته است با ایجاد ساختارهای نهادی و

مقررات نسبتاً کارآمد، زمینه جذب سرمایه‌گذاری خصوصی در بخش‌های زیرساختی از جمله انرژی را فراهم آورد و الگویی قابل توجه برای کشورهای در حال توسعه ارائه دهد.

با توجه به تفاوت‌های نهادی و حقوقی و اقتصادی میان این سه کشور، بررسی تطبیقی قراردادهای امتیازی در چارچوب مشارکت‌های عمومی خصوصی در حوزه انرژی می‌تواند به روشن شدن نقاط قوت و ضعف هر یک از این نظام‌ها کمک کند. از این رو، پرسش اصلی پژوهش حاضر آن است که قراردادهای امتیازی در چارچوب مشارکت‌های عمومی خصوصی در حوزه انرژی در نظام‌های حقوقی ایران، فرانسه و مالزی بر چه مبانی حقوقی و نهادی استوارند و چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی در سازوکارهای تنظیم، اجرا و نظارت بر این قراردادها وجود دارد. در کنار این پرسش اصلی، این پژوهش در پی آن است که مشخص سازد هر یک از این نظام‌های حقوقی چه قواعد و ابزارهایی برای تنظیم روابط میان دولت و شرکت‌های امتیازی به کار گرفته‌اند و چگونه این سازوکارها می‌توانند در افزایش کارایی، شفافیت و پاسخگویی در پروژه‌های انرژی مؤثر باشند. هدف اصلی این پژوهش تحلیل تطبیقی چارچوب‌های حقوقی حاکم بر قراردادهای امتیازی در مشارکت‌های عمومی خصوصی حوزه انرژی در سه نظام حقوقی ایران، فرانسه و مالزی است. در همین راستا، پژوهش می‌کوشد مبانی حقوقی و نهادی تنظیم این قراردادها در هر یک از نظام‌های یادشده را تبیین کند، سازوکارهای نظارت و ضمانت اجرای تعهدات در آن‌ها را مورد بررسی قرار دهد و در نهایت با مقایسه تطبیقی این نظام‌ها، ظرفیت‌ها و کاستی‌های موجود در حقوق ایران را شناسایی کرده و پیشنهادهایی برای بهبود چارچوب حقوقی قراردادهای امتیازی در پروژه‌های انرژی ارائه دهد.

مرور ادبیات اخیر (۲۰۱۸-۲۰۲۴) نشان می‌دهد پژوهش‌های حوزه مشارکت عمومی خصوصی در انرژی عمدتاً بر کارایی اقتصادی، تخصیص ریسک و سازوکارهای تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی تمرکز داشته‌اند. مطالعاتی مانند Zhang & Chen (۲۰۱۹) و Hodge et al (۲۰۲۰) بر اهمیت توزیع بهینه ریسک و نقش چارچوب‌های نهادی در کاهش هزینه سرمایه تأکید کرده‌اند، در حالی که پژوهش‌های متأخرتر نظیر Marra et al (۲۰۲۱) و OECD (۲۰۲۲) به پیوند PPP با گذار انرژی و توسعه پایدار پرداخته‌اند. در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر نیز آثاری چون Polzin (۲۰۲۰) و IEA (۲۰۲۳) نشان داده‌اند که ثبات مقرراتی و شفافیت قراردادی از عوامل کلیدی جذب سرمایه خصوصی‌اند. با این حال، این مطالعات غالباً در چارچوب نظام‌های حقوقی سکولار تحلیل شده و کمتر به ابعاد فقهی-حقوقی در کشورهایی با نظام حقوقی مختلط پرداخته‌اند.

از سوی دیگر، در ادبیات داخلی، پژوهش‌ها بیشتر به تحلیل کلی اصل ۴۴ قانون اساسی یا مباحث فقهی مشروعیت قراردادهای نوین پرداخته‌اند، بی‌آنکه تلفیقی روشمند میان الزامات فقه اسلامی، رویه‌های قضایی و تجارب تطبیقی موفق (مانند فرانسه) ارائه دهند. بنابراین، خلأ اصلی پژوهش حاضر در نبود چارچوبی تلفیقی است که هم‌زمان کارایی اقتصادی، امنیت حقوقی و انطباق فقهی را در قراردادهای امتیازی انرژی تبیین کند. این مطالعه با مقایسه نظام ایران و فرانسه و تحلیل نهادی فقهی قراردادهای امتیازی می‌کوشد این شکاف نظری و کاربردی را پر کرده و مبنایی برای طراحی الگوی بومی و پایدار در توسعه انرژی ارائه دهد. پژوهش حاضر از نظر روش، توصیفی تحلیلی و تطبیقی است. در بخش توصیفی تحلیلی، مبانی حقوقی قراردادهای امتیازی و مشارکت‌های عمومی خصوصی در هر یک از نظام‌های حقوقی ایران، فرانسه و مالزی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، قوانین و مقررات، اسناد سیاستی، گزارش‌های رسمی و منابع فقهی و حقوقی بررسی می‌شود. در بخش تطبیقی، این نظام‌ها بر اساس معیارهایی مانند مبانی حقوقی قراردادهای امتیازی، ساختار نهادی مدیریت و نظارت بر پروژه‌ها، سازوکارهای توزیع ریسک و مسئولیت میان دولت و بخش خصوصی، ضمانت اجرای قراردادی و روش‌های کنترل عملکرد شرکت‌های امتیازی مورد مقایسه قرار می‌گیرند. داده‌های پژوهش از طریق مطالعه اسناد قانونی، متون حقوقی، منابع فقهی و گزارش‌های مرتبط با اجرای پروژه‌های مشارکت عمومی خصوصی گردآوری شده و با بهره‌گیری از روش تحلیل تطبیقی، شباهت‌ها، تفاوت‌ها و ظرفیت‌های قابل اقتباس برای بهبود نظام حقوقی ایران مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

۱. مشارکت عمومی خصوصی

مشارکت عمومی خصوصی به ترتیب قراردادی طولانی مدت اطلاق می‌شود که میان نهادهای بخش دولتی و بخش خصوصی منعقد می‌شود. مشارکت عمومی خصوصی، بر اساس اشتراک گذاری اموال و مهارت‌ها، روابط بلندمدت، اشتراک گذاری سود، ریسک و نوع تصمیم‌گیری به صورت جمعی، پایه‌ریزی شده و بر مبنای همکاری مشترک بین بازیگران دولتی و خصوصی محقق می‌گردد. در روش یاد شده، دولت به جای عهده‌دار شدن اجرای یک پروژه، امتیاز احداث و بهره‌برداری از آن را برای مدتی معین به شریک خصوصی واگذار می‌کند. شریک خصوصی مسئولیت تأمین و گردآوری سرمایه لازم و طراحی پروژه را نیز برعهده دارد درحالی که در قراردادهای پیمانکاری عمومی، مفاد قرارداد بر اساس نگرش کارفرمایی و پیمانکاری

تنظیم می‌گردد، نه بر پایه شراکت و توازن میان طرفین، به طوری که برای تحقق مشارکت عمومی خصوصی، حتی بخش عمومی متعهد به ارائه تضامین به بخش خصوصی نیز می‌گردد تا بتواند در اجرای پروژه‌های زیربنایی از همکاری و مشارکت بخش خصوصی بهره‌مند گردد (برزگر و میلانی ۱۳۹۳: ۹۴).

مشارکت‌های عمومی خصوصی در فرانسه سابقه‌ای طولانی دارند و نقش محوری در بخش‌های مختلف سیاست‌گذاری عمومی، به‌ویژه در سطح محلی ایفا می‌کنند (Sadran, 2004: 43). با وجود اشکال متنوعی که این مشارکت‌ها مشارکت‌های عمومی خصوصی در بخش انرژی فرانسه سابقه‌ای طولانی و اشکال متنوعی دارند. به‌صورت تاریخی، مدل امتیاز فرانسوی نقش مهمی در بخش‌هایی مانند انرژی ایفا کرده است. این مدل امکان هم‌زمانی عملکرد اجتماعی خدمات و کارهای عمومی را با محدود کردن هزینه‌ها برای شهروندان فراهم کرده است. از قرن نوزدهم تا نیمه قرن بیستم، این نوع مشارکت در سه بخش حمل‌ونقل، انرژی و آب رایج بود و حتی پس از جنگ جهانی دوم و با وجود ملی‌سازی‌ها، سیستم امتیازدهی در بخش‌هایی مانند تصفیه و توزیع آب، حمل‌ونقل و انرژی ادامه یافت. نیاز به نوسازی زیرساخت‌ها نیز به احیای این نظام و ترکیب آن با شیوه‌های آنگلوساکسون کمک کرد (Shor, 2024: 231).

در مفهوم مدرن، قراردادهای مشارکت که در سال ۲۰۰۴ ایجاد شدند و از سال ۲۰۱۵ تغییر نام یافتند، به‌عنوان قراردادهای جامع با پرداخت دولتی در حوزه‌های مختلف مدیریت عمومی از جمله زیرساخت‌های اجتماعی (مدارس و بیمارستان‌ها و زندان‌ها) گسترش یافتند. هرچند حجم مشارکت عمومی خصوصی نسبت به کل تدارکات عمومی محدود است، فرانسه در سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۲ از نظر ارزش این قراردادها در میان کشورهای اروپایی پیشتاز بود. طی چند دهه گذشته، با زیاد شدن بدهی‌های بخش عمومی، اهمیت استفاده از ظرفیت‌های بخش خصوصی بیش‌ازپیش نمایان شده است؛ با این وجود، عملیاتی کردن مشارکت عمومی خصوصی، بسته به موضوع مشارکت و قالب قراردادی آن، نیازمند بسترهای مناسب قانونی است. در ایران، اگرچه در مواردی قانون‌گذار به صورت کلی و گذرا وظیفه دولت را به استفاده از مشارکت عمومی خصوصی یادآوری کرده است، اما علی‌رغم وجود ریشه‌های فقهی این نوع قراردادها، همچنان انتخاب قالب مناسب قراردادی برای این گونه مشارکت محل سؤال است (حسینی و بیاتی، ۱۳۹۷: ۸۹). در این مشارکت‌ها، بحث «حاکمیت» و «تصدی‌گری» نیز اهمیت زیادی دارد. امور حاکمیتی آن دسته از اموری تعریف می‌شوند که تحقق آن‌ها موجب اقتدار و حاکمیت کشور می‌شود و منافع آن شامل تمامیت

مردم است. در مقابل، تصدی‌گری اشاره به دخالت مستقیم دولت در فعالیت‌های اقتصادی یا خدماتی دارد. در سال‌های اخیر، برنامه‌های کلان دولت در پی کاهش تصدی‌گری و افزایش مشارکت بخش خصوصی بوده است. به‌ویژه در راستای سیاست‌های کلی ابلاغی اصل ۴۴ قانون اساسی. از لحاظ حقوقی، مشارکت‌های عمومی خصوصی تحت نظارت قوانین خاصی قرار دارند که می‌توانند شامل نظارت تنظیمی اقتصادی یا اجتماعی شوند و نقش برجسته‌ای در تأمین کالاهای عمومی ایفا می‌کنند. همچنین، در این نوع همکاری‌ها تعادل بین حقوق و تکالیف طرفین باید رعایت شود، چراکه در بعضی از پروژه‌ها ممکن است حق نظارت و دخالت بیشتری به طرف عمومی تعلق گیرد.

با تبیین مفهوم مشارکت، تعریف قرارداد دولتی، اداری و مشارکت عمومی خصوصی، نسبت قرارداد مشارکت عمومی خصوصی با قراردادهای اداری و مدنی بررسی شد و نهایتاً حاصل این بود که مشارکت عمومی خصوصی با وجود اینکه به سبب ذات عمومی بودن موضوع و یکی از طرفین قرارداد مشمول محدودیت‌هایی است، ولی نمی‌توان آن‌ها را کاملاً مستقل از قواعد عمومی حاکم بر قراردادهای خصوصی دانست، بنابراین با وجود اینکه عقد معین نیستند دارای ماهیتی خاص بوده حد وسطی برای قراردادهای عمومی و قراردادهای خصوصی محسوب می‌شوند (پورشوشتری و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۳۳).

۲. قرارداد دولتی در حقوق خارجی و حقوق ایران

در بسیاری از کشورها، قراردادها به دو دسته «دولتی» و «خصوصی» تقسیم می‌شوند. در حقوق فرانسه، برای قراردادهای دولتی نظامی ویژه و مستقل از حقوق مدنی پیش‌بینی شده است؛ به گونه‌ای که این دسته از قراردادها واجد امتیازات و اختیارات خاصی برای بخش عمومی اند (هداوند، ۱۳۹۵: ۴۱۶-۴۲۴). در برخی کشورها به‌ویژه آن‌هایی که نظام حقوقی خود را از فرانسه اقتباس کرده‌اند نیز این دوگانگی به رسمیت شناخته شده و برای هر یک مقررات متمایزی وضع شده است (نظام‌های دوگانه‌گرا). در این نظام‌ها، قراردادهای تجاری دولت تابع قواعد عمومی حقوق خصوصی اند؛ از این‌رو در صورت نقض یا تخلف دولت، همانند هر شخص خصوصی دیگری مسئول جبران خسارت خواهد بود. اما در قراردادهای اداری، چون دولت به اعتبار اقتدار حاکمیتی خویش وارد رابطه قراردادی می‌شود، از اختیارات ویژه‌ای برخوردار است و می‌تواند در

راستای اعمال حاکمیت و صیانت از منافع عمومی، قرارداد را فسخ یا در آن تغییر ایجاد کند (سلیم، ۱۳۸۷: ۲۱۷).

در حقوق آلمان نیز اداره عمومی می‌تواند دو نوع قرارداد منعقد کند: قراردادهای عمومی (دولتی) و قراردادهای تجاری. در قراردادهای عمومی، اصل آزادی قراردادی طرفین محدودتر از حوزه حقوق مدنی است؛ درحالی‌که قراردادهای تجاری در قلمرو حقوق مدنی قرار می‌گیرند (هداوند، ۱۳۹۵: ۴۳۳).

برخی نویسندگان حقوق عمومی فرانسه بر این باورند که قراردادهای دولت به دو گروه تقسیم می‌شوند: نخست، قراردادهایی که تابع حقوق خصوصی‌اند و دوم، قراردادهای دولتی به معنای خاص که موضوع آن‌ها ارائه خدمات عمومی است (سلیم، ۱۳۸۷: ۲۳۱). به بیان دیگر، قراردادهایی که به اداره امور کشور مربوط می‌شوند، در زمره قراردادهای موضوع حقوق خصوصی قرار می‌گیرند؛ اما قراردادهایی که متضمن ارائه خدمات عمومی‌اند از جمله مشارکت‌های عمومی - خصوصی - در شمار قراردادهای دولتی محسوب می‌شوند (سلیم، ۱۳۳۷: ۲۳۳ به نقل از Nassar A.S.H Nagla). بر این اساس، قراردادهایی که دولت با اشخاص حقوقی منعقد می‌کند، دو گونه‌اند: گاه قرارداد ساده تجاری است و تابع احکام و مقررات عمومی حقوق خصوصی و گاه موضوع قرارداد ناظر به حفظ و تأمین منافع عمومی است، مانند قراردادهای عمرانی، پروژه‌های کلان اقتصادی، قراردادهای نفتی یا سرمایه‌گذاری‌های خارجی که دولت یا مؤسسات عمومی به اعتبار حاکمیت بر منابع طبیعی کشور با اتباع یا شرکت‌های خارجی منعقد می‌کنند (سلیم، ۱۳۸۷: ۲۱۷).

یکی از آثار مهم این تفکیک، در قلمرو داوری ظاهر می‌شود. از یک سو، دعاوی ناشی از قراردادهای دولتی اصولاً قابل ارجاع به داوری نیستند، مگر با تصویب مراجع خاص و قانون حاکم بر آن‌ها قانون داخلی است؛ از سوی دیگر، در قراردادهای تجاری دولت می‌تواند بدون محدودیت، اختلافات را به داوری ارجاع دهد و حتی با توافق طرف خصوصی، قانون حاکم (ولو قانون خارجی) را انتخاب کند. اهمیت این بحث در حقوق ایران عمدتاً ناظر به اصل ۱۳۹ قانون اساسی است که ارجاع دعاوی مربوط به اموال عمومی و دولتی به داوری را منوط به رعایت تشریفات خاص کرده است. درباره مفاد این اصل اختلاف نظر وجود دارد: برخی آن را دال بر غیرقابل داوری بودن این دعاوی می‌دانند و برخی دیگر آن را صرفاً ناظر به عدم صلاحیت نسبی دستگاه‌های دولتی در مراجعه به داوری تلقی می‌کنند. با این حال، رویه داوری بین‌المللی - جز در مواردی که اصل ۱۳۹ به صورت شرط ضمن عقد در قرارداد درج شده باشد - این اصل را مانع داوری‌پذیری

ندانسته و دفاع دستگاه‌های دولتی ایرانی مبنی بر بی‌اعتباری شرط داوری به استناد اصل مزبور را پذیرفته است (سلیم، ۱۳۸۷: ۲۱۶-۲۲۲).

در نظام حقوقی ایران، هرچند تقسیم‌بندی صریحی میان قراردادهای عمومی و خصوصی مشاهده نمی‌شود، اما برخی قوانین و مقررات خاص، نظیر قانون محاسبات عمومی ۱۳۶۶ (مواد ۷۹ تا ۹۰)، آیین‌نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۹ (مواد ۳۰ تا ۳۵) و قانون برگزاری مناقصات مصوب ۱۳۷۳، عملاً چنین تفکیکی را تأیید می‌کنند (شهنیایی، ۱۳۹۱: ۶۳۱).

در ادبیات حقوقی ایران نیز تعاریفی از «قرارداد دولتی» معادل قرارداد اداری ارائه شده است. از جمله آمده است: «قرارداد عمومی یا دولتی قراردادی است که میان دولت یا یک سازمان دولتی و یک شخص حقوقی حقوق خصوصی، اعم از داخلی یا خارجی، منعقد می‌شود و معمولاً به منظور اداره خدمات عمومی یا بهره‌برداری از منابع و ثروت‌های ملی منعقد می‌گردد و نباید آن را با قراردادها و عهدنامه‌های بین‌المللی اشتباه گرفت... طبق نظریه سال ۱۳۶۰ شورای نگهبان، قراردادهایی که یک طرف آن وزارتخانه یا مؤسسه یا شرکت دولتی و طرف دیگر آن شرکت خصوصی خارجی است، قرارداد بین‌المللی محسوب نمی‌شود و مشمول اصل ۷۷ قانون اساسی نیست» (طباطبایی مؤتمنی، ۱۳۸۴: ۱۲۲). همچنین در «ترمینولوژی حقوق» آمده است: «قرارداد دولتی اصطلاحی است علمی که ناظر به قراردادهایی است که لااقل یک طرف آن از ادارات عمومی بوده و به منظور تأمین برخی خدمات عمومی و در قلمرو حقوق عمومی منعقد می‌شود؛ مانند قرارداد اعطای امتیاز استخراج معادن یا احداث خطوط آهن به شرکت خاص» (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۴: ۵۳۳-۵۳۲).

از طرفی به موجب بند «ب» ماده ۵ این قانون «سرمایه‌گذاری خارجی در کلیه بخش‌ها در چارچوب روش‌های «مشارکت مدنی»، «بیع متقابل» و «ساخت، بهره‌برداری و واگذاری» که برگشت سرمایه و منافع حاصله صرفاً از عملکرد اقتصادی طرح مورد سرمایه‌گذاری ناشی شود و متکی به تأمین دولت یا بانک‌ها و یا شرکت‌های دولتی نباشد» از تسهیلات و حمایت‌های مقرر در قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی بهره‌مند می‌شوند. سرمایه‌گذاری موضوع این بند که از آن به «سرمایه‌گذاری خارجی در چارچوب ترتیبات قراردادی» تعبیر شده است، برای همه فعالیت‌های اقتصادی مجاز است، اعم از اینکه این فعالیت‌ها در انحصار دولت باشد، یا بخش خصوصی نیز بتواند در این نوع کارها فعالیت کند (شیروی، ۱۳۸۹: ۱۱۳).

افزایش حمایت قانونی و ایجاد تسهیلات برای مشارکت هرچه بیشتر مردم در فعالیت‌های اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تعاونی، واگذاری بخش‌هایی از فعالیت‌های دولت که با مالکیت دولت منافاتی ندارد به بخش خصوصی و تعاونی با رعایت اصل ۴۴ قانون اساسی، واگذاری شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی و تعاونی، تلاش برای افزایش سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی از تولید ناخالص داخلی (غمامی، ۱۳۹۱: ۷۴۱).

تبصره ۴۱ قانون برنامه دوم مقرر نمود به منظور جلب مشارکت بیشتر بخش خصوصی در امور عمومی، خدمات اجتماعی، تولید، اشتغال، تجارت، تحقیقات، نگهداری و بهره‌برداری از تأسیسات زیربنایی و عمومی، دولت موظف است با رعایت اصل ۴۴ قانون اساسی، این فعالیت‌ها را به بخش خصوصی واگذار کند و تدابیری مانند اصلاح مقررات، ارائه تسهیلات بانکی، تکمیل سرمایه‌گذاری زیربنایی، توسعه و تسهیل ارتباطات و ترویج ساختارهای صنعتی، تحقیقاتی و پیمانکاری اتخاذ نماید. برنامه سوم توسعه (۱۳۷۸-۱۳۸۲) با تأکید بر خصوصی‌سازی و کاهش تصدی‌گری دولت، گام‌های محتاطانه‌تری در جهت مشارکت عمومی خصوصی برداشت. در این دوره، قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در سال ۱۳۸۰ به تصویب رسید که زمینه‌ساز واگذاری برخی شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی شد. با این حال، فقدان زیرساخت‌های حقوقی و نهادی مناسب و ضعف بخش خصوصی در تأمین مالی پروژه‌های بزرگ، مانع از تحقق کامل مشارکت عمومی خصوصی شد (ویژه و رحمتی، ۱۳۹۴: ۱۵۵).

۳. جایگاه قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی در نظام حقوقی ایران

در فرهنگ لغت تخصصی حقوقی مشارکت چنین تعریف شده است: مشارکت به همکاری داوطلبانه دو یا چند مالک در اداره و پیشبرد یک فعالیت تجاری مشترک اطلاق می‌شود که با هدف تحصیل سود انجام می‌گیرد (Black's Law Dictionary, 2004: 3544). همچنین در «قانون متحدالشکل مشارکت» ایالات متحده آمده است که مشارکت زمانی تحقق می‌یابد که چند نفر توافق کنند کسب‌وکار خود را با یکدیگر سهیم شوند و سود و زیان حاصل از آن را به تناسب میان خود تقسیم کنند (همان). در نظام حقوقی ایران نیز در یک تقسیم‌بندی کلی، عقود به دو دسته «معاوضات» و «مشارکات» تقسیم می‌شوند. در عقود معوض، معمولاً دو طرف قرارداد در برابر یکدیگر قرار دارند و هر یک در پی تأمین منفعت شخصی خویش

است؛ بدین معنا که دو مال یا دو تعهد با یکدیگر مبادله می‌شود و هر طرف می‌کوشد در برابر آنچه واگذار می‌کند، مال یا تعهدی معادل یا برتر به دست آورد. در مقابل دسته‌ای از عقود وجود دارد که در آن‌ها طرفین به جای تقابل، در کنار یکدیگر قرار گرفته و برای دستیابی به هدفی مشترک متحد می‌شوند. هرچند در این اتحادها نیز غالباً انگیزه کسب سود وجود دارد، اما این سود ماهیتی احتمالی و نامعین دارد که در آینده و در نتیجه به‌کارگیری سرمایه طرفین حاصل می‌شود. در حقیقت، در ماهیت این اتحادها نوعی معاوضه نیز مشاهده می‌شود، لیکن این معاوضه یا مقدمه‌ای برای مشارکت است یا یکی از عوضین احتمالی آن. برای نمونه، در عقد مزارعه، منفعت زمین با سهمی از محصول مبادله می‌شود؛ سهمی که میزان دقیق آن تنها قابل برآورد است (کاتوزیان، ۱۳۹۲: ۱۳۲-۱۳۴).

بر همین اساس، در حقوق مدنی عقد شرکت نیز چنین تعریف شده است: «شرکت عقدی است که به موجب آن دو یا چند شخص، به منظور تصرف مشترک و تقسیم سود و زیان - و گاه برای دستیابی به مقصودی دیگر - حقوق خود را در میان می‌نهند تا در برابر آن مالک سهمی مشاع از مجموع آن شوند» (کاتوزیان، ۱۳۷۶: ۱۴).

در خصوص ماهیت قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی و مطابقت آن با قراردادهای حوزه حقوق خصوصی یا حوزه حقوق عمومی باید بیان داشت که قراردادهای حوزه حقوق عمومی به قراردادهای اداری و اداره تقسیم می‌شوند. در نظام حقوقی ایران، برای تمایز قرارداد اداری معیار مشخصی بیان نشده و حتی برخی از حقوق‌دانان در وجود قرارداد اداری تردید نموده‌اند؛ برخی از حقوق‌دانان (امامی و استوار سنگری، ۱۴۰۱: ۱۲۳)، بدون ذکر عنوان قرارداد اداری، با ملاک گرفتن از معیارهای قرارداد اداری در سایر کشورها، معتقد به وجود قرارداد اداری در قوانین مختلف مانند قانون برنامه و بودجه و قوانین استخدامی هستند. صرف‌نظر از وجود یا عدم وجود قراردادهای اداری، بعضی از حقوق‌دانان در تعریف قرارداد اداری گفته‌اند: قراردادی که یکی از سازمان‌های اداری یا با نمایندگی از آن‌ها از یک سو با هر یک از اشخاص حقیقی یا حقوقی از سوی دیگر به هدف انجام یک عمل یا خدمت مربوط به منافع عمومی بر طبق احکام خاصه (نوعاً ترجیحی یا امتیازی و بعضاً حمایتی) منعقد می‌کند و رسیدگی به اختلافات ناشی از چنین قراردادی در صلاحیت دادگاه اداری است. به نظر می‌رسد این تعریف نسبی است (طباطبایی مؤتمنی، ۱۳۹۲: ۳۳۶)؛ زیرا ممکن است عنصر صلاحیت رسیدگی دادگاه اداری، به اختلاف حاصل از این قبیل

قراردادها، در قوانین فعلی ایران صدق نکند هرچند یکی از شرایط اساسی در نظام حقوقی دوگانه، همین شرط صلاحیت دادگاه‌های اداری در دعاوی ناشی از قراردادهای اداری است (انصاری، ۱۳۹۲: ۶۰). بر اساس مطالب فوق، مؤلفه‌های تمایز قراردادهای عمومی از قراردادهای خصوصی عبارت از این است که اولاً یکی از طرفین قرارداد، شخص حقوقی حقوق عمومی است؛ ثانیاً این قراردادها جهت تأمین منافع عمومی منعقد می‌گردد؛ ثالثاً این گونه قراردادهای از احکام ترجیحی و حمایتی تبعیت می‌کند. قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی با هر سه عنصر تشکیل‌دهنده قراردادهای اداری منطبق است؛ زیرا همیشه یک طرف قرارداد دولت است و این گونه قراردادهای در راستای تأمین خدمات عمومی و منافع عمومی منعقد می‌شوند و در نهایت این گونه قراردادهای به واسطه جایگاه دولت در انعقاد قرارداد حاوی شروط ترجیحی نیز است (ویژه و رحمتی، ۱۳۹۴: ۱۶۱).

قراردادهای دولتی به معنای اخص کلمه، دارای احکام حقوقی مختلطی هستند و از این جهت، با قراردادهای مدنی وجوه تشابه و تفاوتی دارند. وجه اشتراک این دو نوع قرارداد در آن است که هر دو نتیجه توافق دو اراده محسوب می‌شوند؛ یعنی با پیوستن دو اراده، قصد و اراده‌ای واحد و مشترک شکل می‌گیرد. بنابراین، از لحاظ وجود وحدت قصد، معین بودن موضوع و آثاری که بر یک قرارداد صحیح مترتب می‌شود، تفاوت ماهوی‌ای میان قراردادهای مدنی و دولتی وجود ندارد.

با این حال، تفاوت‌های اساسی و مهمی نیز میان آن‌ها دیده می‌شود. مهم‌ترین تفاوت این است که قراردادهای خصوصی صرفاً ناظر به منافع اشخاص خصوصی هستند و توجهی به منافع عمومی، خدمات جمعی، یا مصالح ملی و محلی ندارند. درحالی که ماهیت وظایف دولت‌ها اقتضا دارد که در تأمین خدمات عمومی، مقررات حقوقی لازم‌الاجرا و الزام‌آوری در قراردادهای مربوط درج شود تا هم مجریان امور عمومی بتوانند وظایف خود را به درستی انجام دهند و هم پیمانکاران نتوانند به منافع عمومی لطمه‌ای وارد کنند. احکام حقوقی ناشی از لزوم حمایت از منافع عمومی، ایجاب می‌کند که این قواعد یا به صورت قوانین، آیین‌نامه‌ها و تصویب‌نامه‌ها تدوین شوند و یا به صورت شروط ترجیحی در قراردادهای نمونه و تیپ و یا سایر قراردادهای مشابه گنجانده شوند (انصاری، ۱۳۹۲: ۷۶).

حال باید دید اگر قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی اداری است آیا دیوان عدالت اداری صلاحیت رسیدگی به اختلافات ناشی از این قراردادهای را دارد؟ به نظر دیوان عدالت اداری در این خصوص صلاحیت

ندارد؛ زیرا چنانکه در آراء دیوان عدالت اداری آمده است، اختلافات راجع به قراردادهای یک امر حقوقی است که جنبه ترافعی دارد بایستی در مراجع عام دادگستری مورد رسیدگی قرار گیرد و می‌توان گفت در دیوان عدالت اداری نیز رسیدگی ترافعی است؛ زیرا مبتنی بر تبادل لوایح است. شاکی می‌تواند شکایت خود را طرح کند و سپس، طبق توضیحات، نظر خود را مطرح نماید؛ در مقابل دیوان نیز می‌تواند کسب دلیل کند. البته، در اینجا هم مرزها شکسته شده و در آیین دادرسی مدنی نیز این اختیار به دادگاه داده شده که برای کشف حقیقت اقدام نماید. پس بحث ترافعی بودن قابل تأمل است.

۴. نظریه دوگانگی قراردادها

نظریه دوگانگی قراردادها بر این مبنا استوار است که قراردادهای دولتی را نمی‌توان در زمره قراردادهای خصوصی قرار داد یا تابع همان قواعد و اصول دانست. طرفداران این دیدگاه بر آن‌اند که قراردادهای دولتی از حیث ماهیت، ساختار و آثار حقوقی، نظامی مستقل دارند و احکام حاکم بر آن‌ها با قواعد متعارف حقوق خصوصی تفاوتی بنیادین دارد. به بیان دیگر، قرارداد دولتی صرفاً قراردادی نیست که یکی از طرف‌های آن دولت باشد، بلکه رابطه‌ای حقوقی است که به اعتبار پیوند با منافع عمومی و اقتضائات اداره امور عمومی، تابع اصول و آثاری ویژه است.

در میان مدافعان این نظریه، استاد گاستن ژز از جایگاه برجسته‌ای برخوردار است. وی با تأکید بر تفاوت ماهوی قراردادهای دولتی و خصوصی، تصریح می‌کند که در قلمرو قراردادهای دولتی قواعدی وجود دارد که دادگاه‌ها به‌طور مستمر به آن‌ها استناد و عمل می‌کنند، حال آنکه در حقوق خصوصی هیچ معادل مستقیمی برای آن‌ها نمی‌توان یافت. ازجمله این قواعد می‌توان به امکان فسخ قرارداد به سبب مقتضیات اداری، اختیار افزایش یا کاهش موضوع یا میزان قرارداد و نیز تعلیق محدود قرارداد از سوی اداره اشاره کرد. از منظر ژز، این قواعد برای دستگاه‌های اداری نوعی مزیت و امتیاز به شمار می‌آید و در مقابل، ممکن است برای طرف دیگر قرارداد جنبه‌ای تحمیلی داشته باشد. از همین رو، در این گونه قراردادهای دیگر نمی‌توان به سادگی از اصل توازن قراردادی و تساوی طرفین، آن گونه که در حقوق خصوصی مطرح است، سخن گفت. آندره دولوبادر نیز در همین راستا، اختصاصی بودن قرارداد اداری را ناشی از اندیشه خدمت عمومی و الزامات آن می‌داند. به باور او، آنچه قراردادهای دولتی را از قراردادهای خصوصی متمایز می‌سازد، صرف

حضور دولت در مقام یکی از طرفین نیست، بلکه هدفی است که این قراردادها در پی تحقق آن هستند؛ هدفی که با حقوق عمومی پیوند دارد و از منطلق حاکم بر حقوق خصوصی که مبتنی بر برابری منافع و اراده طرفین است، فاصله می‌گیرد. در قراردادهای دولتی، مفاهیمی مانند مصالح عمومی و خدمت عمومی و نیازهای عمومی مطرح است و همین مفاهیم به دولت امکان می‌دهد که در راستای تأمین منافع عمومی، از اختیاراتی فراتر از حدود شناخته‌شده در روابط خصوصی برخوردار باشد (انصاری، ۱۳۹۲: ۷۵).

۵. الگوهای قراردادی متداول برای مشارکت عمومی خصوصی در بخش انرژی

مشارکت عمومی خصوصی در بخش انرژی از طریق مدل‌های متنوعی اجرا می‌شود که هر یک برای پاسخگویی به نیازهای خاص پروژه‌ها و چارچوب‌های نظارتی طراحی شده‌اند. این مدل‌ها با بهره‌گیری از منابع و قابلیت‌های بخش‌های دولتی و خصوصی، به توسعه زیرساخت‌های انرژی کمک می‌کنند و با توزیع عادلانه ریسک‌ها و مسئولیت‌ها، کارایی و پایداری پروژه‌ها را تضمین می‌کنند (روانشاد نیا، ۱۳۹۳: ۵۴). ادامه، مدل‌های اصلی مشارکت عمومی خصوصی در بخش انرژی به صورت یکپارچه و بدون شماره‌بندی تحلیل شده و ویژگی‌ها، کاربردها و نمونه‌های عملی آن‌ها بررسی می‌شود.

مشارکت عمومی خصوصی در بخش انرژی به‌منظور غلبه بر محدودیت‌های مالی و فنی دولت‌ها، به‌ویژه در پروژه‌های زیرساختی مانند تولید و توزیع برق، انرژی‌های تجدیدپذیر و زیرساخت‌های نفت و گاز، به کار گرفته می‌شود. این مشارکت‌ها از طریق قراردادهای رسمی بین نهادهای دولتی و شرکت‌های خصوصی شکل می‌گیرند و با ایجاد رابطه‌ای متوازن، منافع عمومی را در کنار سودآوری بخش خصوصی حفظ می‌کنند. انتخاب مدل مناسب به عواملی مانند نوع زیرساخت، محیط نظارتی و دسترسی به منابع مالی بستگی دارد. برای مثال، دستورالعمل‌های کمیسیون توسعه و اصلاحات ملی چین، چارچوب‌هایی برای انتخاب مدل‌های مناسب مشارکت عمومی خصوصی در پروژه‌های انرژی ارائه می‌دهد که بر اساس نیازهای پروژه و شرایط محلی تنظیم می‌شوند (محمدی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۱۰). مشارکت خصوصی در زیرساخت، رویکردی گسترده‌تر است که توسط بانک جهانی ترویج می‌شود و اشکال مختلفی از مشارکت بخش خصوصی در توسعه زیرساخت‌ها را در برمی‌گیرد. این مدل در پروژه‌های انرژی در کشورهای درحال توسعه، مانند پروژه‌های برق‌رسانی در آفریقا کاربرد دارد و با ترکیب منابع مالی دولتی، خصوصی و کمک‌های

اهدآکنندگان، دسترسی به انرژی را تسهیل می‌کند. مدل‌های نوین مانند مشارکت عمومی خصوصی برای فقرا یا مشارکت برای توسعه، با هدف خدمت‌رسانی به جوامع کم‌درآمد طراحی شده‌اند.

این مدل‌ها با مشارکت جوامع محلی، تمرکز بر توسعه مناطق محروم و استفاده از مکانیزم‌های مالی انعطاف‌پذیر، مانند حمایت بانک‌های چندجانبه، رویکردی فراگیر به دسترسی به انرژی ارائه می‌دهند. نمونه موفق این مدل در پروژه‌های شبکه‌های خورشیدی کوچک مقیاس در آفریقا دیده می‌شود که با حمایت بانک توسعه آفریقا اجرا شده‌اند و انرژی پاک را به روستاها رسانده‌اند (Wamuziri, 2023: 3). مشارکت عمومی خصوصی در بخش انرژی را باید نه صرفاً یک «سازوکار قراردادی» بلکه تجلی نوعی حکمرانی ترکیبی توسعه‌گرا دانست که در آن، دولت از جایگاه متصدی انحصاری تأمین زیرساخت به مقام تنظیم‌گر، تضمین‌کننده منافع عمومی و معمار توزیع ریسک گذار می‌کند و بخش خصوصی نیز فراتر از نقش سرمایه‌گذار، به شریک فناورانه، مدیریتی و اجرایی در تحقق امنیت انرژی بدل می‌شود.

اهمیت این الگو به‌ویژه در پروژه‌های برق، انرژی‌های تجدیدپذیر و زیرساخت‌های نفت و گاز از آن روست که این حوزه‌ها مستلزم سرمایه‌گذاری‌های سنگین، فناوری پیچیده، افق زمانی بلندمدت و ظرفیت بالای مدیریت ریسک‌اند؛ اموری که غالباً از توان مالی و نهادی دولت‌ها، به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه، فراتر می‌روند. از همین منظر، تنوع مدل‌های PPP و PPI از الگوهای کلاسیک امتیاز، BOT و BOO تا صورت‌بندی‌های نوین چون مشارکت‌های معطوف به توسعه و فقرزدایی انرژی نشان می‌دهد که معیار اصلی موفقیت، صرفاً خصوصی‌سازی تأمین مالی نیست، بلکه تناسب نهادی مدل با ماهیت پروژه، ساختار تنظیم‌گری، ظرفیت جذب سرمایه، وضعیت عدالت فضایی و نیازهای اجتماعی مناطق هدف است؛ چنان‌که تجربه چین در تنظیم چارچوب‌های انتخاب مدل و نیز نمونه‌های برق‌رسانی و شبکه‌های خورشیدی کوچک مقیاس در آفریقا آشکار می‌سازد که هرگاه طراحی قراردادی با واقعیت‌های محلی، حمایت مالی چندلایه و مشارکت واقعی جامعه میزبان همراه شود، PPP از یک ابزار صرفاً اقتصادی به سازوکار تحقق عدالت انرژی، گذار سبز و توسعه فراگیر ارتقا می‌یابد. در نتیجه، ارزش نظری و عملی این الگو در بخش انرژی در آن است که میان سه منطبق‌به‌ظاهر متعارض، کارایی اقتصادی، پایداری زیست‌محیطی و انصاف اجتماعی نوعی هم‌افزایی نهادی برقرار می‌کند؛ هرچند این هم‌افزایی تنها در صورتی پایدار خواهد بود که قراردادهای به‌پشتوانه نظام‌های شفاف افشای اطلاعات، تضمین‌های اجرایی مؤثر، نهادهای نظارتی مستقل و

سازوکارهای دقیق تخصیص ریسک پشتیبانی شوند، وگرنه همین الگو می‌تواند از ابزار توسعه به منشأ تمرکز رانت، انتقال ناعادلانه ریسک و تعمیق نابرابری بدل شود.

۶. اصول حاکم بر مشارکت عمومی خصوصی و چارچوب‌های قانونی و نظارتی

تأسیس چارچوبی قانونی و مؤثر و مناسب، شرطی اساسی برای تقویت مشارکت بخش خصوصی در پروژه‌های زیربنایی به شمار می‌آید. در این گفتار، به اصول کلی‌ای پرداخته می‌شود که دولت (در معنای عام آن) باید در فرایند تدوین این چارچوب قانونی مدنظر قرار دهد تا زمینه‌ای مناسب برای مشارکت بخش‌های غیردولتی و تأمین مالی پروژه‌ها فراهم گردد. این اصول از منابعی معتبر چون قانون نمونه آنستیرال در زمینه مشارکت عمومی خصوصی، اسناد سازمان همکاری اقتصادی و توسعه و دیگر مراجع بین‌المللی برگرفته شده‌اند. هدف اصلی این اصول، ارتقای شفافیت، عدالت، ثبات، پیش‌بینی‌پذیری و انعطاف‌پذیری در تحقق اهداف کلان است. این اصول، با تأکید بر شفافیت کامل و تضمین منافع متوازن برای تمامی طرف‌ها، تضمین می‌کنند که حقوق سرمایه‌گذاران و بخش عمومی در برابر هرگونه سوءاستفاده یا بی‌عدالتی حفظ شود. این اصول بنیادین بسته به مورد، الزامات مشخصی را متوجه سه قوه: مقننه، مجریه و قضائیه می‌سازند؛ چراکه در مفهوم عام، دولت متشکل از تمامی ارکان حاکمیتی و نهادهای حکومتی است. از این رو، چارچوب قانونی یاد شده باید در سطحی فراتر از قوه مجریه طراحی شود و هماهنگی و تعهد همه اجزای حکومت را در بر گیرد. مشارکت عمومی خصوصی در فرانسه با ماهیت چندشکلی خود شناخته می‌شوند. درحالی‌که خود مشارکت تضمین‌کننده حکمرانی خوب نیست، اما چارچوبی کاربردی برای الزامات سیاست‌گذاری عمومی معاصر ارائه می‌دهد. اثربخشی حکمرانی به نحوه استفاده و انطباق بازیگران با این مشارکت‌ها بستگی دارد (Sadran, 2004: 249). برای توسعه زیرساخت‌ها، مشارکت عمومی خصوصی در سطح زیر ملی در فرانسه با فرصت‌ها و چالش‌های خاصی روبرو هستند (Saussier, 2018: 135).

یکی از مؤلفه‌های اثرگذار بر موفقیت قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی، جایگاه سیاست‌گذاران و نظارت بر اجرای معیارهایی است که بخش خصوصی طرف مشارکت، موظف به رعایت آن‌ها است. به عبارت دیگر یک عنصر کلیدی در استفاده از امکانات بخش خصوصی، تعریف معیارهای فعالیت و نظارت دقیق بر اجرای آن‌ها است (کاشانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۶). اجرای مشارکت‌های عمومی خصوصی نیازمند

چارچوب‌های قانونی و نظارتی جامع است که شرایط همکاری بین نهادهای عمومی و خصوصی را به صورت شفاف تعریف کند. بسیاری از کشورها قوانین خاصی برای تنظیم این مشارکت‌ها تدوین کرده‌اند، مانند قوانین «مشارکت عمومی خصوصی» و «اصلاحات قانون‌گذاری مرتبط با لایحه مشارکت عمومی خصوصی» که توسط وزارت توسعه اقتصادی روسیه ایجاد شده‌اند. این مقررات در سطح فدرال، اصطلاحات، اصول و رویه‌های مناقصه یکسانی را تعیین می‌کنند که می‌توانند به طور یکنواخت در مناطق مختلف اعمال شوند و شرایط و تضمین‌های اساسی را برای مشارکت کنندگان در مشارکت‌های عمومی خصوصی فراهم می‌کنند (Egorov, 2024: 39).

این چارچوب‌های قانونی معمولاً اختیار دولت برای نظارت بر فعالیت‌های شرکای خصوصی در طول اجرای پروژه را حفظ می‌کنند تا از رعایت تعهدات قراردادی اطمینان حاصل شود. این نقش نظارتی، جنبه‌ای اساسی از مشارکت‌های عمومی خصوصی را نشان می‌دهد: درحالی‌که نهادهای خصوصی ریسک‌های مالی، فنی و عملیاتی قابل توجهی را بر عهده می‌گیرند، نهادهای عمومی وظایف حاکمیتی و مسئولیت‌های قانونی را حفظ می‌کنند. چند ویژگی کلیدی چارچوب‌های قانونی مشارکت‌های عمومی خصوصی خوب طراحی شده را مشخص می‌کند. نخست، تعامل بین نهادهای عمومی و خصوصی باید از طریق توافق‌نامه‌ها یا قراردادهای رسمی مستند شود؛ دوم، رابطه باید برابر و مبتنی بر مشارکت باشد، با تعادل منافع متقابل؛ سوم، هدف اصلی باید عمومی محور باشد و بر تأمین منافع اجتماعی تمرکز داشته باشد؛ چهارم، چارچوب باید نحوه ترکیب دارایی‌ها و منابع طرفین را مشخص کند. درنهایت، باید نحوه توزیع ریسک‌های مالی، هزینه‌ها و نتایج بر اساس توافقات مشترک را تعیین کند (Pochtovyk & Stifter, 2023: 78).

در اتحادیه اروپا، بسیاری از کشورهای عضو چارچوب‌های قانونی برای اجرای مشارکت‌های عمومی خصوصی در سطوح ملی و فرامرزی ایجاد کرده‌اند. این چارچوب‌ها با گذشت زمان تکامل یافته‌اند تا مدل‌های مختلف مشارکت‌های عمومی خصوصی، از جمله نوآوری‌هایی مانند قراردادهای چرخه عمر یا مدل «طراحی، ساخت، تأمین مالی و نگهداری» را در برگیرند که به شرکای خصوصی اجازه می‌دهد دارایی‌ها را تحت توافق‌نامه‌های بلندمدت طراحی، ساخت، تأمین مالی و نگهداری کنند. ساختار مشارکت‌های عمومی خصوصی معمولاً شامل دولت یا مقامات محلی به عنوان تنظیم کننده، بانک‌ها یا کنسرسیوم‌ها به عنوان تأمین کننده مالی و شرکت‌های خصوصی یا دولتی به عنوان نهادهای مسئول اجرای

پروژه است. این ساختار در پروژه‌هایی مانند میدان گازی پارس جنوبی در ایران به کار گرفته شده است، جایی که وزارت نفت با همکاری شرکت‌های خارجی، منابع مالی و فنی را تأمین کرده و نظارت دقیق بر اجرای پروژه اعمال می‌کند. در عربستان سعودی، پروژه خورشیدی ساکا کا تحت چارچوب چشم‌انداز ۲۰۳۰ و با نظارت سازمان تنظیم مقررات برق و تولید مشترک اجرا شده و نمونه‌ای از استفاده موفق از مدل مشارکت عمومی خصوصی در انرژی‌های تجدیدپذیر است.

چارچوب نظارتی مؤثر برای جذب سرمایه‌گذاری بین‌المللی در توسعه زیرساخت‌ها و خدمات عمومی از طریق مشارکت‌های عمومی خصوصی ضروری است. یک محیط نظارتی شفاف و قابل پیش‌بینی، مشارکت‌های عمومی خصوصی را در بلندمدت کارآمد می‌سازد، زیرا به مشارکت کنندگان بخش خصوصی امکان می‌دهد ریسک‌های بلندمدت را به شیوه‌ای مؤثر و کارآمد مدیریت کنند. سلطنت عمان گام‌های جسورانه‌ای برای تبدیل آرمان‌های بیان شده در چشم‌انداز عمان ۲۰۴۰ به پروژه‌های پایدار در بخش‌هایی چون انرژی برداشته است. چارچوب نهادی ایجاد شده از طریق این تحولات نظارتی، حاکمیت مشارکت‌های عمومی خصوصی را در وزارت دارایی عمان جای داده و رویکردی متمرکز به مدیریت این گونه قراردادهای ایجاد کرده است (Biygautane et al, 2023: 151). این ترتیبات نهادی نشان دهنده تکامل استراتژیک عمان از اجرای اولیه مشارکت‌های عمومی خصوصی در بخش‌های خاص به یک رویکرد نظارتی جامع است که اکنون مشارکت بخش خصوصی را در چندین بخش زیرساختی تسهیل می‌کند. در زمینه ابتکارات گسترده ژنومیک و جمع‌آوری داده‌های بزرگ سلامت، مشارکت‌های عمومی خصوصی در فرانسه، در کنار سایر کشورها، پیامدهای اخلاقی و اجتماعی را مطرح می‌کنند. این همکاری‌ها که در آن نهادهای تجاری به داده‌های ژنومیک عمومی دسترسی پیدا می‌کنند، می‌توانند بر بازگشت منافع به بخش عمومی و اعتماد عمومی تأثیر بگذارند و به‌طور بالقوه قرارداد اجتماعی را به چالش بکشند. تدابیر حفاظتی برای اطمینان از منافع عمومی، جلوگیری از اولویت‌بندی منافع تجاری بر حکمرانی قوی و حفظ شفافیت در مورد چالش‌های بازگرداندن منافع به همه در حال بررسی است (Horn, 2024: 65).

علاوه بر این، کارگاه‌هایی برای مقایسه مدل‌های در فرانسه با سایر کشورهای اروپایی برگزار شده است که هدف آن به اشتراک گذاشتن بینش‌ها در مورد نیازها، انتظارات و چالش‌ها بوده است. این بحث‌ها عوامل کلیدی موفقیت و زمینه‌های بهبود را شناسایی کرده‌اند. یک ابتکار مهم در این زمینه، مشارکت

عمومی خصوصی اروپایی «ابتکار داروهای نوآورانه» است که شامل صنعت داروسازی و کمیسیون اروپا می‌شود. این ابتکار بر غلبه بر تنگناهای توسعه درمان‌های نوآورانه، مانند فارماکولوژی پیش‌بینی کننده، اعتبارسنجی نشانگرهای زیستی و جذب بیمار تمرکز دارد (Demotes-Mainard, 2006: 145).

در ایران قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی چارچوبی برای مشارکت عمومی خصوصی در بخش انرژی و زیرساخت‌ها فراهم کرده و بر شفافیت در واگذاری‌ها و عدالت در رقابت تأکید دارد. نهادهایی مانند دیوان محاسبات و سازمان بازرسی کل کشور بر شرکت‌های امتیازی نظارت می‌کنند که این امر با اصل فقهی حسبه اسلامی یا نظارت حاکمی هم‌خوانی دارد. رأی شماره ۲۵۰۸ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری ابطال بخشی از آیین‌نامه تشویق به مشارکت را به دلیل نقض شفافیت در شروط واگذاری حکم داد. رأی شماره ۲۵۰۸ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری در واقع ناظر بر تعیین حدود اختیار قوه مجریه در تنظیم مقررات مربوط به مشارکت‌ها و رعایت اصل حاکمیت قانون در روابط قراردادی است. دیوان با ابطال دو بخش از جزء ۲ ماده ۱ آیین‌نامه تشویق به مشارکت، اعلام کرد که آیین‌نامه اجرایی نمی‌تواند دامنه حکم قانونی را توسعه دهد یا تکالیفی فراتر از قانون ایجاد کند. در بخش نخست، آیین‌نامه با گسترش مفهوم مشارکت به اشخاص حقیقی، عملاً دامنه‌ای را مقرر کرده بود که در متن ماده ۱۵ قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور به‌صراحت پیش‌بینی نشده بود؛ از این رو دیوان آن را خروج از حدود اختیار مقررگذار تشخیص داد. در بخش دوم نیز الزام به ثبت «شرکت مدنی» در مرجع ثبت شرکت‌ها مغایر ماهیت حقوقی شرکت مدنی در حقوق ایران تلقی شد، زیرا شرکت مدنی در فقه و قانون مدنی یک رابطه قراردادی است و الزام به ثبت آن، بدون حکم صریح قانون‌گذار، ایجاد تکلیف جدید محسوب می‌شود. بنابراین رأی مزبور از منظر حقوق عمومی بیانگر این اصل است که مقررات اجرایی در حوزه مشارکت‌های اقتصادی، از جمله مشارکت‌های مرتبط با پروژه‌های زیرساختی یا انرژی، باید دقیقاً در چارچوب قانون مادر باقی بمانند و دولت نمی‌تواند از طریق آیین‌نامه، ساختار حقوقی مشارکت یا شرایط ورود اشخاص به آن را تغییر دهد. این تصمیم در عمل به تقویت امنیت حقوقی قراردادهای مشارکتی و جلوگیری از تحمیل الزامات اداری خارج از قانون بر فعالان اقتصادی می‌انجامد.

دیوان با استناد به اصل ۴۴ و عدم غرر فقهی، الزام صراحت در قراردادهای صادر کرد که منجر به بازنگری در پروژه‌های انرژی شد. رأی شماره ۱۹۱۸۴۸۴ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری با موضوع: ابطال بند ۷

از فصل «و» از صفحه ۱۸ دفترچه قرارداد شرکت شهرک‌های صنعتی ایران مصوب ۲۵/۰۷/۱۴۰۲، قرارداد را باطل اعلام کرد، زیرا گزارش‌دهی عملکردی ناکافی بود و عدالت در تقسیم ریسک را نقض می‌کرد. این رأی، بر نظارت دیجیتال مانند سامانه‌های حسابرسی تأکید کرد. رأی شماره ۱۶۰ ابطال بخشنامه سازمان امور مالیاتی در قراردادهای مشارکت مدنی را به دلیل عدم شفافیت مالیاتی حکم داد که با اصول فقهی عدالت همخوانی نداشت. این آراء نشان دهنده نقش دیوان در تطبیق مشارکت عمومی خصوصی با فقه مانند قاعده لاضرر و استفاده از نظریه بازی برای حل تعارضات است. مالزی به‌عنوان کشور اسلامی، قانون مشارکت عمومی خصوصی ۲۰۰۹ را برای الزام گزارش‌دهی مالی و عملکردی وضع کرده که با اصول فقهی شفافیت یا بیان در عقود و عدالت یا عدم ربا و غبن سازگار است. واحد UKAS یا تأسیس ۲۰۰۹ بر نظارت تمرکز دارد و فقه مالزی مبتنی بر مذهب شافعی بر امانت در معاملات یا حدیث «المُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ» تأکید می‌کند. نظریه بازی‌ها نه صرفاً به‌عنوان یک ابزار ریاضی، بلکه به‌منزله چارچوب تحلیلی حقوق عمومی برای فهم رابطه حاکمیت و تصدی در قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی ظاهر می‌شود.

از منظر حقوق عمومی، دولت در مقام «بازیگر مسلط» هم تنظیم‌گر است (حاکمیت) و هم طرف قرارداد (تصدی) و مسئله اصلی، طراحی قواعدی است که انگیزه‌ها و اطلاعات بازیگران چون دولت، بخش خصوصی، نهادهای نظارتی، سرمایه‌گذاران، ذی‌نفعان محلی را طوری هم‌تراز کند که نتیجه تعاملی آن‌ها به نفع منفعت عمومی باشد، نه رانت و فرصت‌طلبی. ابزارهایی مانند شفافیت دیجیتال، الزام به گزارش‌دهی عملکردی، قواعد عادلانه تقسیم ریسک و پیش‌بینی‌پذیری مالیاتی را می‌توان «سازوکارهای طراحی بازی» دانست که با کاهش عدم تقارن اطلاعات و هزینه‌های تخلف، تعادل را از وضعیت‌های پرغرر و پرضرر به سمت تعادل‌های باثبات و عادلانه‌تر سوق می‌دهند. آرای دیوان عدالت اداری در این چارچوب، نقش داور نهادی و طراح مجدد قواعد بازی را ایفا می‌کند: با ابطال مقرراتی که غرر، ابهام، یا انتقال ناعادلانه ریسک ایجاد می‌کنند، ساختار انگیزشی را اصلاح کرده و توازن میان قدرت حاکمیتی دولت و تعهدات قراردادی او در مقام متصدی را بازتنظیم می‌نماید؛ بدین‌سان، نظریه بازی‌ها به زبان تحلیلی همان دغدغه‌های فقهی و حقوق عمومی چون «لاضرر»، «عدالت» و «شفافیت» ترجمه می‌شود.

پرونده Public Prosecutor v. Azmi Bin Sharom دادگاه عالی مالزی، در چارچوب قانون MACC

۲۰۰۹، محکومیت به اتهام فساد در قرارداد مشارکت عمومی خصوصی بخش خصوصی را تأیید کرد. این

رأی، شفافیت را الزامی دانست و از اصل فقهی حرمت رشوه که غرر ایجاد می‌کند الهام گرفت، منجر به اصلاح گزارش‌دهی در پروژه‌های زیرساختی شد. مورد افشای اطلاعات مشارکت عمومی خصوصی دادگاه‌های اداری، بر اساس قانون ۲۰۰۹، الزام به افشای داوطلبانه اطلاعات پروژه‌ها را حکم کرد که عدالت در دسترسی عمومی را تضمین و با نظریه بازی برای تخصیص ریسک همخوانی داشت. این رویه، ابزارهای دیجیتال مانند سامانه‌های رصد را برای جلوگیری از اختلافات تقویت کرده است. اهمیت اصلی رأی در پرونده مزبور در این است که دادگاه، فساد در قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی را صرفاً تخلف فردی ندانسته، بلکه آن را عاملی برای اخلال در شفافیت، رقابت سالم و تخصیص منصفانه ریسک در پروژه‌های زیرساختی تلقی کرده است. در چارچوب قانون کمیسیون مبارزه با فساد مالی ۲۰۰۹ تأیید محکومیت به این معناست که هرگونه پرداخت، منفعت یا توافق پنهان که بر تصمیم‌گیری قراردادی اثر بگذارد، می‌تواند مشروعیت کل فرایند واگذاری و اجرای پروژه را مخدوش کند.

نکته برجسته در تفسیر این رأی، پیوند آن با یک مبنای هنجاری فقهی است: ایده حرمت رشوه نه فقط به دلیل نامشروع بودن پرداخت، بلکه به این دلیل که موجب غرر، یعنی ابهام و بی‌اعتمادی در روابط قراردادی می‌شود. از این زاویه، فساد فقط انتقال غیرقانونی منفعت نیست؛ بلکه سازوکاری است که اطلاعات واقعی پروژه، هزینه‌ها، معیارهای انتخاب شریک خصوصی و نحوه توزیع ریسک را از دید عموم و نهاد ناظر پنهان می‌کند. بنابراین رأی مزبور را می‌توان در جهت اخلاقی‌سازی و شفاف‌سازی حکمرانی قراردادی در قرارداد مشارکت عمومی خصوصی فهم کرد. اثر عملی این رویکرد در اصلاح نظام گزارش‌دهی پروژه‌های زیرساختی آشکار می‌شود. وقتی دادگاه بر لزوم شفافیت تأکید می‌کند، نتیجه آن تقویت الزامات مربوط به ثبت تصمیمات، افشای پرداخت‌ها، مستندسازی تغییرات قراردادی و امکان نظارت پسینی است. به بیان دیگر، رأی فقط یک محکومیت کیفری نیست، بلکه به‌طور غیرمستقیم به سمت ایجاد یک نظام پیشگیرانه حرکت می‌کند تا امکان بروز فساد در مراحل بعدی کاهش یابد. در بخش مربوط به افشای اطلاعات در مشارکت‌های عمومی خصوصی، افشای داوطلبانه اطلاعات پروژه‌ها، عدالت در دسترسی عمومی به اطلاعات را تضمین می‌کند و مانع انحصار اطلاعاتی میان دولت و شریک خصوصی می‌شود. این امر با نظریه بازی نیز سازگار است، زیرا هرچه اطلاعات درباره تعهدات، ریسک‌ها و منافع شفاف‌تر باشد، احتمال رفتار فرصت‌طلبانه کمتر و تخصیص ریسک عقلانی‌تر می‌شود.

چارچوب مشارکت‌های عمومی خصوصی فرانسه در قالب Ordonnance n° 2004-559 را می‌توان نمونه‌ای از «قراردادگرایی اداری تنظیم شده» دانست که در آن، دولت بخشی از وظایف سنتی خود در طراحی، ساخت و بهره‌برداری از خدمات عمومی را به بخش خصوصی می‌سپارد، اما با تعبیه سازوکارهای دقیق نظارتی، به‌ویژه از طریق دیوان محاسبات، کنترل راهبردی بر شفافیت، کارایی و انضباط بودجه‌ای را حفظ می‌کند. ارزش مفهومی این چارچوب در آن است که نشان می‌دهد چگونه یک نظام سکولار می‌تواند بر پایه اصول کلاسیک حقوق اداری فرانسه مانند عدالت، تساوی و شفافیت، الگوی PPP را در دل منطق حاکمیت قانون ادغام کند؛ به این معنا که مشارکت با بخش خصوصی نه استثنایی بر قواعد اداره امور عمومی، بلکه صورت جدیدی از اعمال آن است. در سطح فنی، ورود ابزارهای تحلیلی و مدل‌های ریاضی، از جمله نظریه بازی‌ها، به فرآیند مذاکره و طراحی این قراردادها نیز نشان دهنده گذار از چانه‌زنی صرفاً شهودی به سمت «تنظیم قراردادی مبتنی بر تحلیل ریسک و تعادل منافع» است؛ جایی که دولت و شریک خصوصی نه فقط بر سر قیمت و مدت، بلکه بر سر ساختار انگیزه‌ها، تخصیص ریسک و سناریوهای رفتار فرصت‌طلبانه مذاکره می‌کنند. بدین ترتیب، چارچوب ۲۰۰۴ را می‌توان تلاشی منسجم برای ترکیب سه بُعد خودگردانی قراردادی برای جذب سرمایه و نوآوری، نظارت حسابرسی شده برای حفظ مسئولیت‌پذیری عمومی و تحلیل کمی برای عقلانی‌سازی تصمیم‌گیری در پروژه‌های پیچیده خدمات عمومی قلمداد نمود.

یکی از پرونده‌های شاخص در این زمینه، *Recours contre le PPP du nouveau Palais de Justice* بود که در آن دادگاه اداری پاریس قرارداد مشارکت ساخت کاخ عدالت جدید را به دلیل نقض اصل شفافیت در برآورد و اعلام هزینه‌ها باطل اعلام کرد. در پی این رأی، *Cour des comptes* با استناد به قانون ۲۰۰۴ بر ضرورت گزارش‌دهی دیجیتال و قابل‌دسترسی عمومی تأکید کرد. این اقدام منجر به بازنگری در ۱۹ پروژه مشابه قراردادهای مشارکت در سطح ملی شد. در ارزیابی‌های بعدی، دیوان محاسبات بر ریسک‌های بودجه‌ای بلندمدت در قراردادهای مشارکت تأکید کرد و پیشنهاد داد تا با توسعه سامانه‌های نظارت دیجیتال، شفافیت مالی و عدالت در تخصیص منابع تضمین شود. این رویکرد جدید، ضمن افزایش انعطاف‌پذیری مذاکرات و کنترل قراردادها با ابزارهای فناورانه مدرن، از بروز اختلافات مالی و اداری در پروژه‌های آتی جلوگیری کرده است.

در کشورهای اسلامی نظیر ایران و مالزی، اصول فقهی شفافیت و عدالت، چارچوب‌های حقوقی را غنا می‌بخشد و از طریق نظارت نهادهایی چون دیوان محاسبات استحکام می‌یابد. در فرانسه، رویکردی سکولار هم‌خوان با این الگو حاکم است، هرچند فاقد بُعد فقهی است. ابزارهای نوین، همچون نظریه بازی برای تعادل بخشی به ریسک‌ها و حسابرسی دیجیتال یا بلاک چین برای نظارت پویا، در تمامی این کشورها، اجرای کارآمد مشارکت‌های عمومی خصوصی را تسهیل می‌نماید و با اصل فقهی تصدی (صحیح‌گذاری) در معاملات، همگرایی ویژه‌ای دارد. در نظام حقوقی ایران، تصدی در ۲۲۰ قانون تجارت و مواد ۱۹۰-۲۲۱ قانون مدنی بازتاب یافته و در قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی نقش کلیدی ایفا می‌کند. نهادهایی مانند دیوان محاسبات بر تصدی نظارت می‌کنند تا شفافیت مالی و عملکردی تضمین شود. مثلاً در آرای دیوان عدالت اداری (مانند رأی ۲۵۰۸)، عدم تصدی در شروط واگذاری، منجر به ابطال قراردادها شده است.

۷. تحلیل حقوقی و تطبیق زمینه‌های قانونی

در کشورهای اسلامی چون مالزی، چارچوب‌های حقوقی قراردادهای مشارکتی تحت تأثیر اصول فقهی و قوانین ملی است. در ایران، قانون اجرای اصل ۴۴ مشارکت خصوصی در پروژه‌های انرژی را تسهیل می‌کند؛ دیوان محاسبات و سازمان بازرسی بر شرکت‌های امتیازی نظارت دارند، مانند قراردادهای پارس جنوبی با شفافیت مالی وزارت نفت و در مالزی، قانون قراردادهای مشارکتی (۲۰۰۹) گزارش‌دهی مالی و عملکردی را الزامی می‌سازد. در عمان، چارچوب بر پایه چهار قانون سلطنتی است: سرمایه‌گذاری خارجی (۲۰۱۹/۵۰) مشوق‌ها و تضمین‌ها برای سرمایه‌گذاران قراردادهای مشارکتی ارائه می‌دهد؛ خصوصی‌سازی (۲۰۱۹/۵۱) اعطای قراردادها را شفاف می‌کند؛ قراردادهای مشارکتی (۲۰۱۹/۵۲) مناقصه و عناصر قراردادی را مشخص می‌نماید؛ ورشکستگی (۲۰۱۹/۵۳) مدیریت ریسک مالی و بازسازی را تسهیل می‌کند (Wamuziri, 2023: 3). قراردادهای امتیازی بر اصول فقهی مانند شرکت، مضاربه، وکالت و اجاره استوارند و از آیین‌نامه‌های شرعی پیروی می‌کنند. سیاست‌های قراردادهای مشارکتی در کشورهای اسلامی در حال توسعه، با مدل‌های مالی شریعت سازگار (مانند اوراق اسلامی) برای زیرساخت‌ها اجرا می‌شود (Germani, 2012: 17).

قراردادهای بلندمدت نیازمند تصویب مجلس یا نهادهای نظارتی است تا اعتبار و ثبات در برابر تغییرات دولتی داشته باشند. این الگوها نشان می‌دهد که مشارکت عمومی خصوصی در کشورهای اسلامی در چارچوبی شکل می‌گیرد که در آن تلفیق مشروعیت شرعی با الزامات حکمرانی اقتصادی مدرن محور اصلی تنظیم قراردادهاست. به بیان دیگر، دولت‌ها برای جذب سرمایه و فناوری در پروژه‌های زیرساختی به ویژه در بخش انرژی از سازوکارهای نهادی متنوعی استفاده می‌کنند که هم‌زمان سه هدف را دنبال می‌کند: تضمین انطباق با اصول فقه معاملات و حفظ نظارت و پاسخگویی عمومی و ایجاد محیطی باثبات برای سرمایه‌گذاری خصوصی. حضور نهادهای نظارتی و تنظیم‌گر در کشورهایی مانند ایران و مالزی نشان می‌دهد که واگذاری پروژه‌ها به بخش خصوصی با نظام‌های کنترلی مالی و عملکردی همراه است تا از بروز عدم شفافیت یا انتقال نامتوازن ریسک جلوگیری شود. در سطح حقوقی نیز چارچوب‌های قانون‌گذاری، مانند مجموعه قوانین عمان یا سیاست‌های توسعه‌ای عربستان تلاش دارند با تنظیم قواعد مناقصه، حمایت از سرمایه‌گذاران و سازوکارهای مدیریت ورشکستگی، نوعی امنیت حقوقی و پیش‌بینی‌پذیری قراردادی ایجاد کنند. در عین حال، اتکای این قراردادها به نهادهای فقهی مانند شرکت، مضاربه و اجاره و استفاده از ابزارهای مالی سازگار با شریعت همچون صکوک نشان دهنده تلاش برای همگرایی میان نظام مالی اسلامی و الگوهای معاصر تأمین مالی زیرساخت است. از این منظر، تصویب قراردادهای بلندمدت توسط مجالس یا مراجع نظارتی نیز کارکردی فراتر از تشریفات حقوقی دارد و به منزله تضمینی برای ثبات تعهدات دولت در برابر تغییرات سیاسی تلقی می‌شود؛ عاملی که برای اعتماد سرمایه‌گذاران و تداوم پروژه‌های زیرساختی حیاتی است.

اما قراردادهای مشارکتی در فرانسه بر همکاری نزدیک عمومی خصوصی برای پروژه‌های بلندمدت پیچیده استوار است و اغلب اداری تلقی می‌شوند، تحت صلاحیت دادگاه‌های اداری (پورشوشتری و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۳۷). این قراردادها می‌توانند بر اصل شرکت فقهی (همکاری در سرمایه و مدیریت و سود) تنظیم شوند، هرچند گاهی به اجاره اشخاص یا جعاله نزدیک می‌شوند (حسینی و بیاتی، ۱۳۹۷: ۹۱). نظارت بر قراردادهای مشارکتی در فرانسه دقیق است؛ قانون‌نامه مناقصات و امتیازی (بازنگری ۲۰۱۹) مناقصه، واگذاری و نظارت را با هماهنگی اتحادیه اروپا تنظیم می‌کند (Kalisz, 2023: 219). قانون ۲۰۰۴ چارچوب اولیه را ایجاد کرد؛ ارزیابی‌ها به نهاد پشتیبانی واگذار شده و اختلافات تحت حقوق اداری بررسی می‌شوند.

الزامات آن در گستره تقسیم ریسک، تعهدات مالی، مدت قرارداد و شاخص‌های عملکردی، تحت قانون‌نامه‌های عمومی و ویژه نمود دارد. قانون ۲۰۰۴ «قرارداد مشارکت» را به‌عنوان مکمل کنسسیون‌ها معرفی کرد، مشروط به آزمون‌های حقوقی (پیچیدگی، فوریت) و اقتصادی (ارزش)؛ کارگروه قراردادهای مشارکتی در وزارت دارایی نظارت می‌کند (Bergère, 2006: 59). دیوان محاسبات بر عملکرد نظارت دارد؛ پروژه‌هایی مانند بادی دریایی سنت‌نر (مناقضات شفاف و بازرسی دوره‌ای) و خورشیدی سستاس (نظارت شورای دولتی) موفق بوده‌اند (Bo, 2009: 121). در چارچوب کد عمومی قراردادهای فرانسه، قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی در بخش انرژی ملزم به رعایت شرایط کلیدی هستند، از جمله مدت قرارداد، تخصیص ریسک‌ها، اهداف پروژه، مکانیسم‌های پرداخت و رعایت استانداردها. در این بخش، قراردادهای مشارکتی به‌طور گسترده برای ارتقای بهره‌وری و تسهیل گذار به انرژی‌های پایدار به کار می‌روند؛ برای نمونه در پروژه‌های تولید بیوگاز و گاز سبز، از مدل‌های قرارداد عملکرد انرژی بهره گرفته می‌شود که تقسیم متوازن ریسک و منافع را تضمین می‌کند. ابزارهای اصلی اجرای این قراردادها شامل امتیازات واگذاری، قراردادهای مشارکتی و خدمات انرژی عملکردی است، هرچند آمار جامع و یکپارچه‌ای از اجرای آن‌ها در دسترس نیست.

۸. پیش‌بینی ضمانت اجرای کارآمد برای قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی در بخش انرژی

مشارکت‌های عمومی خصوصی در بخش انرژی، ابزاری کلیدی برای توسعه زیرساخت‌ها، نیازمند چارچوب‌های حقوقی محکم و ضمانت اجرای کارآمد برای تضمین اجرای قراردادها و رعایت تعهدات طرفین است. ضمانت اجرا، ابزاری قانونی برای الزام به رعایت مفاد قرارداد و قوانین، بدون آن منجر به نقض تعهدات، عدم شفافیت و ناکارآمدی می‌شود که منافع عمومی را تضعیف و اعتماد را کاهش می‌دهد (Mazurenko & Dyachenko, 2023: 98). ضمانت اجراها در قراردادهای مشارکت نقش حیاتی در تضمین اجرای تعهدات دارند و باید نقض‌ها را با پیامدهای متناسب (مانند فسخ یا جریمه) پیگیری کنند؛ وگرنه قراردادها فاقد قدرت اجرایی یا باطل می‌شوند. در ایران، تبصره ۳ ماده ۳ قانون برگزاری مناقصات (۱۳۸۳) الزام به عدم تفکیک اقلام برای کاهش نصاب را بدون ضمانت اجرای مشخص پیش‌بینی کرده که می‌تواند به سوءاستفاده منجر شود و خلأهای قانونی را برجسته می‌کند.

چالش‌های فقدان ضمانت اجراها شامل نقض تعهدات توسط بخش خصوصی، تأخیر پروژه‌ها و زیان مالی است؛ مثلاً در میدان گازی پارس جنوبی ایران، عدم رعایت شفافیت مالی یا استانداردها زیانبار است. در کشورهای درحال توسعه، محیط‌های سیاسی متغیر انگیزه شانه خالی کردن از تعهدات را افزایش می‌دهد و پیچیدگی‌های فنی پروژه‌های تجدیدپذیر (مانند خورشیدی یا بادی) نیازمند مدیریت ریسک‌های مالی و عملیاتی است. افزایش تعامل با سازمان بین‌المللی یکنواخت‌سازی حقوق خصوصی (یونیدروا) راهکاری برای رفع چالش‌ها است؛ این سازمان پیش‌نویس‌های قراردادهای بین‌المللی ارائه می‌دهد که دولت‌ها می‌توانند آن‌ها را در قوانین داخلی ادغام کنند، به‌ویژه با توجه به کندی تصویب کنوانسیون‌ها. برای رفع چالش‌ها، پیش‌بینی ضمانت اجراهای کارآمد (مانند فسخ، جریمه مالی، بطلان یا جبران خسارت) ضروری است. در فرانسه، قانون قراردادهای مشارکت (۲۰۰۴) با نظارت دیوان محاسبات، جریمه یا فسخ را در صورت تخلف اعمال می‌کند؛ مثلاً در پروژه نیروگاه بادی دریایی سنت‌نر، جریمه‌های مالی برای تأخیر یا عدم رعایت استانداردها اجرای پروژه را تضمین کرده است. در ایران تقویت نظارت دیوان محاسبات و سازمان بازرسی کل کشور با جریمه یا فسخ، کارایی قراردادهای مشارکت را افزایش می‌دهد. پروژه‌های زیرساخت انرژی در قالب قراردادهای مشارکت زمانی بیشترین کارایی را دارند که مکانیزم‌های نظارتی و مشارکت نهادی به‌طور دقیق طراحی شده باشند. نویسندگان همچنین نشان می‌دهند که گرایش جهانی به سمت انرژی پایدار، نیازمند قراردادهایی با انعطاف‌پذیری بالا و مدیریت ریسک چندلایه است (Marra et al, 2021: 157).

رأی شماره ۷۸۸ مورخ ۱۴۰۰/۱۰/۱۰ هیئت تخصصی صنایع و بازرگانی دیوان عدالت اداری، هیئت تخصصی صنایع و بازرگانی به شکایت شرکت صنایع هفت الماس علیه تبصره (۴) مصوبه وزیر نیرو (مورخ ۱/۲/۱۴۰۰) رسیدگی کرد که مشترکین صنایع انرژی بر را مکلف به تأمین برق از بورس انرژی یا قراردادهای دوجانبه با پرداخت مابه‌التفاوت قیمت بر اساس نرخ‌های دولتی می‌کند. شاکی مدعی مغایرت با اصول ۴۴ و ۴۷ قانون اساسی (دخالت در قراردادهای خصوصی) بود، اما دیوان رأی به رد داد و تأکید کرد مصوبه بر اساس قانون بودجه ۱۴۰۰ (بند ز تبصره ۱۵) صادر شده و ضمانت اجرای دولتی (دریافت مابه‌التفاوت) بر قراردادهای مشارکت مانند (تأمین از بخش خصوصی) اعمال می‌شود، بدون نقض حقوق خصوصی. این رأی بر الزام‌پذیری مقررات دولتی در قراردادهای انرژی تأکید دارد.

رأی دادگاه تجدیدنظر پاریس فرانسه علیه TotalEnergies (مورخ ۲۳/۱۰/۲۰۲۵): دادگاه خواننده را به دلیل ادعاهای گمراه کننده «کربن خنثی» در تبلیغات انرژی (مرتبط با پروژه‌های قراردادهای مشارکت تجدیدپذیر) جریمه کرد و الزام به پرداخت ۸۰۰۰ یورو به هر یک از سه NGO شاکی (مانند Zero Tolerance) و انتشار اصلاحیه عمومی نمود. این رأی ضمانت اجرای زیست‌محیطی را در قراردادهای مشارکت بخش انرژی اعمال کرد، با تمرکز بر نقض تعهدات شفافیت و استانداردهای عملکردی که اجرای پروژه‌های سبز را تضمین می‌کند. ضمانت‌اجراهای کارآمد در قراردادهای مشارکت بخش انرژی معمولاً چهار کارکرد هم‌زمان دارند: کارکرد پیشگیرانه، کارکرد انضباطی، کارکرد ترمیمی و کارکرد اعتمادساز. کارکرد پیشگیرانه در این است که از ابتدا طرف خصوصی می‌داند تعهدات محیط‌زیستی، تعهدات شکلی و حاشیه‌ای نیستند و در صورت نقض، واکنش واقعی در پی خواهد داشت. کارکرد انضباطی در آن است که طرفین را به رعایت شاخص‌های عملکردی، گزارش‌دهی دقیق، پایش مستمر و اجتناب از فرافکنی و ابهام وادار می‌کند. کارکرد ترمیمی از رهگذر اصلاح اطلاعات عمومی، جبران لطمه به ذی‌نفعان و احیاناً جبران هزینه‌های تحمیل شده بر نهادهای ناظر و سازمان‌های مدنی تحقق می‌یابد. کارکرد اعتمادساز نیز در سطح کلان اقتصادی ظاهر می‌شود؛ یعنی وقتی بازار بداند که در قراردادهای انرژی نه تنها سودآوری بلکه پاسخ‌گویی، شفافیت و صحت ادعاها تضمین می‌شود، هم مشروعیت اجتماعی پروژه افزایش می‌یابد و هم سرمایه‌گذار حرفه‌ای و منضبط احساس می‌کند در یک محیط رقابتی سالم فعالیت می‌کند و رقیب متخلف از مزیت نامشروع برخوردار نخواهد شد. گزارش IEA بیان می‌کند که گذار انرژی در اقتصادهای نوظهور بدون جذب سرمایه خصوصی پایدار امکان‌پذیر نیست و این امر مستلزم چارچوب‌های حقوقی قابل پیش‌بینی و ثبات مقرراتی است. طبق این گزارش، بی‌ثباتی نهادی یکی از جدی‌ترین موانع تأمین مالی پروژه‌های پاک در ساختارهای PPP محسوب می‌شود (International Energy Agency, 2023).

نقطه قوت الگوهای موفق مانند فرانسه در این است که ضمانت اجرا را از حالت صرفاً پسینی و قضایی خارج کرده و آن را در بستر شبکه‌ای از نظارت نهادی، شفافیت اطلاعاتی، حمایت از کنشگران مدنی و استانداردهای روشن ارزیابی جای داده‌اند. در چنین نظامی، سازمان‌های مردم‌نهاد، رسانه‌ها، نهادهای تنظیم‌گر، محاکم و حتی افکار عمومی، اجزای یک معماری نظارت چندلایه‌اند. این معماری سبب می‌شود تعهدات زیست‌محیطی در قراردادهای مشارکت، در سطح متن قرارداد باقی نماند و به واقعیتی قابل ارزیابی

تبدیل شود. در مقابل، در بسیاری از کشورهای درحال توسعه، مشکل فقط ضعف متن قانون نیست، بلکه فقدان این معماری نظارتی مکمل است. به همین دلیل حتی اگر در ظاهر، بندهای مربوط به جریمه، فسخ، تعلیق، یا مسئولیت قراردادی پیش‌بینی شود، در عمل به دلیل نبود داده معتبر، تعارض منافع نهادی، ضعف تخصص فنی، یا فقدان دسترسی عمومی به اطلاعات، این ضمانت اجراها یا فعال نمی‌شوند یا به صورت گزینشی و غیرشفاف به کار می‌روند.

در مورد ایران، نقدی که بر خلأهای قانونی وارد می‌شود کاملاً جدی و چندلایه است. یکی از مسائل اساسی آن است که در بسیاری از مقررات مرتبط با مناقصات، پیمان‌های عمومی، سرمایه‌گذاری و قراردادهای زیرساختی، ضمانت اجراها غالباً با منطق سنتی تخلف مالی یا تأخیر فیزیکی طراحی شده‌اند، نه با منطق پیچیده و ترکیبی پروژه‌های انرژی مدرن. در پروژه‌های بزرگ انرژی، به‌ویژه آنجا که عنصر مشارکت، تأمین مالی، انتقال فناوری، بهره‌برداری بلندمدت و تعهدات زیست‌محیطی حضور دارد، نمی‌توان به ضمانت اجراهای کلاسیک مثل ضبط تضمین حسن انجام کار یا خسارت تأخیر بسنده کرد. این ابزارها مهم‌اند، اما کافی نیستند. زیرا ریسک در این قراردادها متکثر است: ریسک مقرراتی، ریسک ارزی، ریسک تأمین مالی، ریسک فناوری، ریسک اجتماعی، ریسک زیست‌محیطی، ریسک اطلاعاتی و ریسک فساد. در چنین شرایطی، ضمانت اجرای مؤثر باید متناسب با ماهیت هر ریسک طراحی شود. برای نمونه، نقض تعهد شفافیت اطلاعاتی الزاماً با همان منطق نقض برنامه زمان‌بندی قابل پاسخ نیست؛ همان‌طور که قصور در احراز استانداردهای انتشار آلاینده را نمی‌توان صرفاً با جریمه تأخیر روزانه اداره کرد.

اشاره به چالش‌های عملی مانند پارس جنوبی نیز از همین زاویه قابل فهم است. مسائل این‌گونه پروژه‌ها غالباً فقط ناشی از کمبود منابع یا پیچیدگی فنی نیست، بلکه ریشه در ضعف طراحی قراردادی و کاستی در تخصیص ریسک و ضمانت اجرای مؤثر دارد. هرگاه سازوکار نظارت مبهم باشد، شاخص‌های عملکردی دقیق تعریف نشود، گزارش‌دهی مستقل وجود نداشته باشد و واکنش به تخلف وابسته به اراده‌های مقطعی و غیرنهادی بماند، پروژه حتی با وجود ظرفیت اقتصادی بالا گرفتار تأخیر، افزایش هزینه، دعوی مستمر، فرسایش اعتماد و گاه توقف می‌شود. در این فضا سرمایه‌گذار خصوصی نیز امنیت حقوقی کافی احساس نمی‌کند؛ زیرا می‌بیند از یک سو متخلفان ممکن است بدون هزینه جدی به کار ادامه دهند و از سوی دیگر،

اعمال ضمانت اجراها خود می‌تواند تابع ملاحظات غیرشفاف و غیرقابل پیش‌بینی باشد. نتیجه این وضعیت، همان چرخه‌ای است که شما به درستی از آن یاد کرده‌اید: چرخه تأخیر و زیان مالی و تعمیق بحران. از طرفی باید میان «شدت ضمانت اجرا» و «کارآمدی ضمانت اجرا» تمایز گذاشت. هر ضمانت اجرای شدیدی لزوماً کارآمد نیست. در برخی نظام‌های حقوقی، جریمه‌های بسیار سنگین یا اختیارات گسترده فسخ و محرومیت در ظاهر سخت‌گیرانه‌اند، اما در عمل یا به ندرت اجرا می‌شوند یا اثر معکوس دارند و سرمایه‌گذار را از ورود به پروژه می‌ترسانند. در مقابل، ضمانت اجرای کارآمد، ضمانتی است که اولاً قابل پیش‌بینی باشد؛ ثانیاً متناسب باشد؛ ثالثاً به موقع اعمال شود؛ رابعاً مبتنی بر داده و ارزیابی عینی باشد و خامساً امکان اصلاح رفتار را نیز فراهم کند. از این حیث، مدل‌هایی که جریمه مالی را با الزام به افشای عمومی، اصلاح اطلاعات، بازرسی مستقل، کاهش تدریجی مشوق‌ها، یا فعال‌سازی مرحله‌ای مسئولیت قراردادی ترکیب می‌کنند، غالباً موفق‌ترند. در قراردادهای مشارکت انرژی، منطق «تنبيه صرف» باید جای خود را به منطق «تنظیم رفتار» بدهد. هدف نهایی آن نیست که شریک خصوصی حتماً حذف شود، بلکه آن است که رفتار او به سمت تحقق واقعی اهداف عمومی پروژه هدایت شود.

پیشنهاد ادغام پیش‌نویس‌ها و اصول فراملی مانند اسناد یونیدروا در این زمینه از حیث نظری بسیار هوشمندانه است، زیرا این اسناد می‌توانند زبان مشترکی برای مفاهیمی چون حسن‌نیت، شفافیت، تعادل قراردادی، جبران متناسب، همکاری طرفین و تفسیر هدف‌مدار تعهدات فراهم کنند. البته باید توجه داشت که مزیت اصلی چنین الگوهایی در «الهام‌بخشی ساختاری» است، نه در تقلید لفظی. حقوق قراردادهای انرژی در هر کشور به شدت از ساختار اداری، نظام مالی عمومی، ظرفیت قضایی، استقلال نهاد تنظیم‌گر، سطح بلوغ بازار سرمایه و فرهنگ اجرایی تأثیر می‌پذیرد. بنابراین، استفاده از یونیدروا یا الگوهای فرانسوی زمانی ثمربخش خواهد بود که به بومی‌سازی دقیق منتهی شود.

موفقیت پروژه‌های PPP در حوزه انرژی زمانی تضمین می‌شود که توزیع ریسک میان بخش دولتی و خصوصی بر پایه ظرفیت واقعی هر طرف صورت گیرد. نویسندگان تأکید می‌کنند که تجربیات بین‌المللی ثابت کرده است نبود ماتریس ریسک شفاف، سبب افزایش هزینه و تأخیر پروژه‌ها می‌شود (Zhang & Chen, 2019: 1099). در این میان، ایده شفافیت دیجیتال در نظارت، یکی از کلیدی‌ترین اصلاحات ساختاری برای آینده قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی در بخش انرژی است. امروز بدون سامانه‌های

دیجیتال ثبت عملکرد، انتشار داده‌های پروژه، رهگیری پرداخت‌ها، ثبت انحرافات اجرایی، سنجش شاخص‌های زیست‌محیطی و امکان دسترسی نهادهای نظارتی و ذی‌نفعان به اطلاعات، سخن گفتن از ضمانت اجرای مؤثر تا حدی انتزاعی است. فناوری می‌تواند ضمانت اجرا را از یک ابزار صرفاً حقوقی به یک سازوکار حکمرانی هوشمند تبدیل کند. وقتی داده‌های تولید، انتشار، زمان‌بندی، هزینه، تحقق تعهدات اجتماعی و زیست‌محیطی و حتی انطباق تبلیغات و گزارش‌های عمومی با داده‌های واقعی به صورت برخط یا دوره‌ای قابل مشاهده و راستی‌آزمایی باشد، هم احتمال تخلف کاهش می‌یابد و هم اعمال ضمانت اجرا از حالت سلیقه‌ای خارج می‌شود. با این حال، دیجیتالی‌سازی نیز خودبه‌خود کافی نیست؛ زیرا اگر داده‌سازی، دسترسی تبعیض‌آمیز یا کنترل انحصاری سامانه‌ها وجود داشته باشد، فناوری به جای حل مسئله، آن را پنهان‌تر می‌کند. بنابراین اصلاح دیجیتال باید همراه با قواعد روشن دسترسی، ممیزی مستقل، مسئولیت داده‌ای و حمایت از افشاگران باشد.

نتیجه‌گیری

در فرانسه چارچوب مشارکت عمومی خصوصی نمونه‌ای از «قراردادگرایی اداری تنظیم شده» است؛ دولت با حفظ نقش حاکمیتی و پاسداری از منافع عمومی، اجرای پروژه‌ها (طراحی، تأمین مالی، ساخت و بهره‌برداری) را به بخش خصوصی می‌سپارد، اما از طریق دیوان محاسبات، نهادهای تنظیم‌گر و دادگاه‌ها (از جمله رأی علیه TotalEnergies) بر شفافیت، صداقت زیست‌محیطی و انضباط بودجه‌ای نظارت می‌کند. ضمانت اجراها صرفاً مالی نیست و به حوزه شفافیت اطلاعاتی، ادعاهای محیط‌زیستی و اصلاح عمومی تبلیغات نیز توسعه یافته است؛ ساختاری که «حکمرانی چندلایه» با حضور نهادهای مستقل، سمن‌ها و قوه قضاییه ایجاد می‌کند. نظریه بازی‌ها و تحلیل ریسک در طراحی این قراردادها به کار می‌رود و قرارداد امتیازی انرژی در دل یک معماری تحلیلی نظارتی جای می‌گیرد.

در مالزی چارچوب مشارکت‌های عمومی خصوصی و قراردادهای امتیازی انرژی تحت تأثیر هم‌زمان قوانین مدرن (مانند MACC 2009 و قانون PPP 2009) و مبانی فقهی معاملات است. پرونده «Public Prosecutor v. Azmi Bin Sharom» نشان می‌دهد که فساد در مشارکت‌های عمومی خصوصی به‌عنوان رفتاری که شفافیت، رقابت و تخصیص بهینه ریسک را مخدوش می‌کند، هم با زبان حقوق کیفری و هم با

الهام از قاعده فقهی حرمت رشوه و غرر مورد برخورد قرار می‌گیرد و به اصلاح گزارش‌دهی و تقویت نظارت پیشگیرانه می‌انجامد. قانون ۲۰۰۹، گزارش‌دهی مالی و عملکردی را الزامی کرده و برای هم‌راستا کردن منافع بخش خصوصی با منفعت عمومی بر شفافیت و پاسخگویی تکیه دارد. در سطح مالی، استفاده از صکوک و ابزارهای شریعت‌سازگار، تلاشی برای همگرایی نظام مالی اسلامی با الگوهای جهانی تأمین مالی زیرساخت است؛ مشروعیت دینی، پشتوانه جذب سرمایه و کاهش ریسک سیاسی و اجتماعی می‌شود.

در ایران قراردادهای امتیازی و مشارکت‌های انرژی بر بستر اصل ۴۴ قانون اساسی، قانون اجرای اصل ۴۴، قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی، مقررات بخشی (به‌ویژه در نفت و گاز) و نظارت دیوان محاسبات و سازمان بازرسی شکل می‌گیرد؛ اما نظم مشارکت‌های عمومی خصوصی به صورت منسجم و کدگذاری شده وجود ندارد. بخش مهمی از تنظیم روابط به‌صورت «دکترین قضایی» از طریق آرای دیوان عدالت اداری در حال شکل‌گیری است. رأی ۲۵۰۸ با محدود کردن آیین‌نامه تشویق به مشارکت به چارچوب قانون مادر و منع توسعه بی‌ضابطه و تحمیل تکالیف بدون حکم قانون، بر حاکمیت قانون و امنیت حقوقی تأکید دارد. آرای دیگر (مانند رأی ۱۹۱۸۴۸۴ درباره دفترچه قرارداد شهرک‌های صنعتی و رأی ۱۶۰ درباره بخشنامه مالیاتی) با تمرکز بر ناکافی بودن گزارش‌دهی، عدم توازن ریسک، ابهام مالیاتی و تأکید بر نظارت دیجیتال و صراحت قراردادی، دکترین «شفافیت، عدالت در تقسیم ریسک، منع غرر و لاضرر» در قراردادهای مشارکتی را می‌سازند. به این ترتیب، در غیاب قانون جامع مشارکت‌های عمومی خصوصی، دیوان عدالت اداری در نقش داور و طراح قواعد بازی، مشارکت‌های عمومی خصوصی را با اصول فقهی و قانون اساسی تطبیق می‌کند و مسیر گذار به حکمرانی داده‌محور را هموار می‌سازد، هرچند این فرایند هنوز پراکنده و موردی است.

در پاسخ به پرسش بنیادین می‌توان گفت که از حیث ساختار، فرانسه یک چارچوب کدگذاری شده و منسجم مشارکت‌های عمومی خصوصی دارد که در آن قرارداد امتیازی انرژی ابزار سیاست عمومی در دل حقوق اداری و مالیه عمومی است و توسط دیوان محاسبات و دادگاه‌ها با تکیه بر شفافیت، صداقت زیست‌محیطی و تحلیل ریسک کنترل می‌شود. مالزی یک مدل ترکیبی دارد که قوانین خاص مشارکت‌های عمومی خصوصی و ضدفساد در کنار موازین شریعت و ابزارهای مالی اسلامی، دو حوزه مکمل می‌سازند: گستره مدرن نظارت، گزارش‌دهی و مبارزه با فساد و زمینه شرعی مشروعیت‌بخش و جلب اعتماد اجتماعی.

ایران در وضعیت نیمه‌نهادی است: قوانین بخشی و اصل ۴۴ زمینه مشارکت را فراهم کرده‌اند، اما نظم جامع مشارکت‌های عمومی خصوصی مدون نشده و بخش مهمی از قاعده‌گذاری از طریق رویه قضایی دیوان و نظارت نهادهایی چون دیوان محاسبات شکل می‌گیرد؛ این رویه بر شفافیت، عدالت ریسک و تطبیق با اصول فقهی و اساسی تکیه دارد. از حیث تنظیم رابطه حاکمیت-تصدی و توزیع ریسک، فرانسه با استفاده از تحلیل ریسک و نظریه بازی‌ها میان منافع عمومی (از جمله تعهدات زیست‌محیطی) و انگیزه‌های بخش خصوصی تعادل برقرار می‌کند؛ مالزی افزون بر این منطق، یک لایه ضدفساد و شرعی فعال دارد که با جرم‌انگاری و گزارش‌دهی اجباری، تعادل را به سمت شفافیت و کاهش غرر سوق می‌دهد و در ایران، تنظیم این رابطه بیشتر قضایی و پسینی است و از مسیر ابطال مقررات مبهم و نامتوازن، قواعد بازی اصلاح می‌شود، هرچند نبود قانون جامع مشارکت‌های عمومی خصوصی باعث می‌شود این تنظیم منسجم و پیش‌دستانه نباشد. از حیث پیوند با فقه و اخلاق عمومی، فرانسه بر اصول سکولار حقوق اداری (برابری، شفافیت، محیط‌زیست) استوار است؛ در حالی که مالزی و ایران مفاهیمی مانند غرر، لاضرر و عدالت را هر یک به سبک خود در ارزیابی قراردادهای امتیازی دخالت می‌دهند.

در مالزی این مفاهیم بیشتر در ساختارهای مدرن نظارتی و مالی کدگذاری شده‌اند و در ایران هنوز بخش قابل توجهی از این ترجمه در قالب آراء قضایی در حال تکوین است. مجموعاً می‌توان گفت فرانسه نمونه یک نظام نهادمند و پیش‌دستانه، مالزی نمونه نظام ترکیبی شرعی مدرن با تمرکز بر شفافیت ضدفساد و ایران نمونه نظام در حال گذار است که اگر با قانون‌گذاری جامع، شفافیت دیجیتال و استفاده نظام‌مند از استانداردهای بین‌المللی (مانند پیش‌نویس‌های یونیدروا) تکمیل شود، می‌تواند از نظارت قضایی پراکنده به سمت معماری منسجم مشارکت‌های عمومی خصوصی با پشتوانه فقهی و داده‌محور حرکت کند.

این جستار با چند محدودیت همراه است. دسترسی به برخی آراء (از جمله رأی دادگاه تجدیدنظر پاریس علیه TotalEnergies) مبتنی بر گزارش‌ها و نه متن رسمی کامل بوده و امکان دقت جزئی در تحلیل استدلال‌ها را محدود می‌کند؛ در مالزی تنها چند منبع کلیدی و یک پرونده شاخص مبنا قرار گرفته و رویه‌ها و مقررات بخشی به‌طور جامع بررسی نشده‌اند؛ در ایران نیز تنها مجموعه محدودی از آراء دیوان عدالت اداری و مقررات منتخب تحلیل شده و کل رویه قضایی و قراردادی حوزه انرژی پوشش نیافته است. دامنه موضوعی بحث بر حوزه انرژی و زیرساخت‌های نزدیک محدود بوده و سایر حوزه‌های مشارکت‌های

عمومی خصوصی مستقل بررسی نشده‌اند و جزئیات فنی قراردادها (فرمول‌های تعرفه، بازده تضمین شده، فورس‌ماژور و ضمانت‌های دولتی) کنار گذاشته شده است. علاوه بر آن، هر سه نظام در حال تحول‌اند و تصویری که ارائه شده «عکس لحظه‌ای» از وضعیتی گذار است. نهایتاً پیوند میان مفاهیم فقهی (غرر و لاضرر و عدالت) و نظریه بازی‌ها بیشتر تفسیری و مفهومی بوده و نیازمند مطالعات میان‌رشته‌ای عمیق‌تر است. با وجود این محدودیت‌ها، مقایسه سه نظام نشان می‌دهد که طراحی موفق قراردادهای امتیازی در انرژی نیازمند ترکیب سنجیده سه محور است: شفافیت داده‌محور، عدالت در توزیع ریسک و نوعی مشروعیت هنجاری (سکولار یا شرعی) که هم اعتمادبخش خصوصی را جلب کند و هم منافع عمومی را حفظ نماید.

منابع

- احمد شهنیایی (۱۳۹۱). «جایگاه قراردادهای مربوط به مشارکت عمومی خصوصی در حقوق ایران»، **مجموعه مقالات همایش ملی مشارکت عمومی و خصوصی در توسعه زیرساخت**.
- امامی، محمد و استوارسنگری، کورش (۱۴۰۱). **حقوق اداری**، جلد ۲، چاپ پنجم، تهران: میزان.
- انصاری، ولی‌الله (۱۳۹۲). **کلیات حقوق قراردادی**، چاپ دوم، تهران: نشر حقوق‌دانان.
- برزگر، عبدالرضا و رحمانی، تهمینه (۱۳۹۳). «جایگاه قرارداد مشارکت عمومی خصوصی در نظام حقوق اداری ایران». **حقوق اداری**، دوره ۲، شماره ۵.
- حسینی، بهاره و بیاتی، محمدحسین (۱۳۹۷). «بررسی فقهی حقوقی قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی در نظام حقوقی ایران». **مطالعات فقه و حقوق اسلامی**، دوره ۱۰، شماره ۱۹.
- رحمتی، پرویز (۱۳۹۲). **امکان‌سنجی حقوقی مشارکت عمومی خصوصی در ایران**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم سیاسی.
- روانشادینا، مهدی (۱۳۹۳). **اصول، مقررات و روش‌های مدیریت پیمان طرح‌های عمرانی**، چاپ دوم، تهران: سیمای دانش.
- سلیم، هادی (۱۳۸۷). «قراردادهای دولتی و ویژگی‌های نظام‌های حقوقی دوگانه‌گرا»، مترجم: دکتر محسن محبی، **پژوهش حقوق و سیاست**، سال ۱۰، شماره ۲.
- شیروی، عبدالحسین (۱۳۸۹). **حقوق تجارت بین‌الملل**، چاپ دوم، تهران: سمت.
- طباطبایی مؤتمنی، منوچهر (۱۳۹۲). **حقوق اداری**، چاپ شانزدهم، تهران: سمت.
- غمامی، مجید (۱۳۹۱). **مشارکت عمومی خصوصی در توسعه زیرساخت‌ها در ایران بر اساس مبانی مذکور در قانون اساسی و قوانین عادی**. در **مجموعه مقالات همایش ملی مشارکت عمومی و خصوصی در توسعه زیرساخت**، ۹۱۰-۹۳۳.
- قربانی، علیرضا و توحیدی، محمد (۱۳۹۰). **قراردادهای مشارکت عمومی - خصوصی، الگوی نوین خصوصی‌سازی**. در **همایش ملی خصوصی‌سازی در ایران**.
- کاظمی‌ورنامخواستی، افشین (۱۳۹۱). **ملزومات حقوقی و قانونی اجرای قراردادهای مشارکت عمومی و خصوصی در ایران**. در **پنجمین کنفرانس نظام تأمین مالی در ایران**.
- محمدی‌کاوه، کاوه؛ رضویان، محمدتقی؛ صراف‌مظفر، مظفر و غلامحسینی، اسماعیل (۱۳۹۳). «شراکت بخش‌های عمومی خصوصی در نوسازی بافت‌های فرسوده منطقه ۹ شهرداری تهران». **اقتصاد و مدیریت شهری**، دوره ۲، شماره ۸.

- ملائکه پورشوشتری، سید محمدحسن و علیجانی، محسن (۱۴۰۰). «ماهیت قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی». **دیدگاه‌های حقوق قضایی**، دوره ۲۶، شماره ۹۶.
- منوچهر طباطبایی مؤتمنی (۱۳۸۴). «مفهوم، انواع و قواعد حاکم بر قراردادهای عمومی»، **مجله پژوهش‌های حقوقی**، سال چهارم، شماره ۳۴.
- موسوی، سید حسن و احمدی، موسی (۱۳۹۳). **مشارکت عمومی خصوصی: مبانی نظری و مطالعات موردی**. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- مهدی هداوند (۱۳۹۵). **حقوق اداری تطبیقی**، جلد اول، چاپ پنجم، تهران: انتشارات سمت.
- ناصر کاتوزیان (۱۳۸۳). **دوره مقدماتی حقوق مدنی، اعمال حقوقی قرارداد ایقاع**، شرکت سهامی انتشار.
- ناصر کاتوزیان (۱۳۹۲). **دوره حقوق مدنی، قواعد عمومی قراردادها**، جلد اول، مفهوم، انعقاد و اعتبار، چاپ یازدهم، شرکت سهامی انتشار.
- ویژه، محمدرضا و رحمتی، پرویز (۱۳۹۴). «مشارکت عمومی خصوصی در حقوق ایران: چالش‌ها و بایسته‌ها». **تحقیقات حقوقی**، دوره ۱۸، شماره ۷۲.

References

In English/French

- Bergère, F. (2006). Le partenariat public-privé en France. *Revue Française d'Administration Publique*, 45, 59-64.
- Bergere, F. (2016). Public-private partnerships in France: A review of experience and recent developments. *OECD Journal on Budgeting*.
- Biygautane, M., & Clegg, S. (2023). Public-private partnerships in the Gulf Cooperation Council region: Policy discussions, projects, regulatory frameworks, and future directions. *Public Works Management & Policy*, 29, 146-159.
- Bo, D. (2009). Inter-organizational controls in public land concession contracts. *Research Papers in Economics*.
- Demotes-Mainard, J., Canet, E., & Segard, L. (2006). Public-private partnership models in France and in Europe. *Therapie*, 61(5), 505-511.
- Egorov, O. V. (2024). A concession agreement and a public-private partnership agreement as a civil agreement. *IOPUCM*, 26-32.
- Germani, A. (2012). Public-private partnerships in Islamic finance. *European Procurement & Public Private Partnership Law Review*, 7(4), 218-220.
- Hodge, G., Greve, C., & Biygautane, M. (2020). Do public-private partnerships create value for money? Evidence from contemporary global practice. *Public Management Review*, 22(9), 1360-1375.
- Horn, R., Merchant, J., Bale, M., Banner, N., Cambon-Thomsen, A., Chneiweiss, H., Clarke, A., & others. (2024). Ethical and social implications of public-private partnerships in the context of genomic/big health data collection. *European Journal of Human Genetics*.
- International Energy Agency. (2023). *Financing clean energy transitions in emerging economies*. Paris: IEA Publications.
- Kalisz, A. (2023). Public-private partnerships on cybersecurity and international law. In *Public-private partnerships on cybersecurity and international law* (pp. 211-239). Cambridge University Press.
- Marra, A., Bollino, C. A., Polzin, F., & Schleich, J. (2021). Public-private partnerships for sustainable energy infrastructure: Recent trends and challenges. *Energy Policy*, 156, 112435.

- Martiniello, L. (2020). Energy efficiency projects and public-private partnerships: The role of energy performance contracts. *Energy Policy*.
- Mazurenko, A. P., & Dyachenko, O. V. (2023). Legal policy in the energy sector: Public and private legal aspects.
- Ochoa-Correa, D., Arévalo, P., Villa-Ávila, E., Espinoza, J. L., & Jurado, F. (2024). Feasible solutions for low-carbon thermal electricity generation and utilization in oil-rich developing countries: A literature review. *Fire*.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). *OECD public-private partnership governance framework and case studies*. Paris: OECD Publishing.
- Pochtovyk, Y., & Stifter, L. (2023). Modernisation of the Energy Charter Treaty: A view from the inside. In *Modernisation of the Energy Charter Treaty* (pp. 65-95). Springer International Publishing.
- Polzin, F. (2020). Mobilizing private finance for renewable energy: A review of barriers and solutions. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 133, 110292.
- Sadran, P. (2004). Public-private partnership in France: A polymorphous and unacknowledged category of public policy. *International Review of Administrative Sciences*, 70(2), 233-251.
- Saraswat, N., Pandeya, M., Pareek, R. K., & Kulhar, K. S. (2024). Solar energy in developing countries: Challenges and opportunities for smart cities. *E3S Web of Conferences*.
- Shor, I. (2024). Directions and potential of using forms of public-private partnership in the field of energy conservation and energy efficiency. *Vestnik of North Ossetian State University*, 3, 223-231.
- Wamuziri, S. (2023). Legislative framework for public private partnerships in the Sultanate of Oman. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers*, 1-7.
- Zhang, X., & Chen, S. (2019). Risk allocation and management in PPP energy projects: Lessons from international experiences. *Energy Policy*, 132, 1095-1103.

In Persian

- Ahmad Shahniāyi. (2012). The position of public-private partnership agreements in Iranian law. In *Proceedings of the National Conference on Public and Private Partnership in Infrastructure Development*.
- Anšārī, V. A. (2013). *General principles of contract law* (2nd ed.). Tehran: Hoghooghdan Publications.
- Barzegar, A. R., & Rahmānī, T. (2014). The status of public-private partnership contracts in the Iranian administrative legal system. *Administrative Law*, 2(5).
- Emāmī, M., & Ostovār-Sangarī, K. (2022). *Administrative law* (Vol. 2, 5th ed.). Tehran: Mizan.
- Ghamāmī, M. (2012). Public-private partnership in infrastructure development in Iran based on the principles set forth in the Constitution and ordinary legislation. In *Proceedings of the National Conference on Public and Private Partnership in Infrastructure Development* (pp. 910-933).
- Hadāvand, M. (2016). *Comparative administrative law* (Vol. 1, 5th ed.). Tehran: SAMT Publications.
- Ḥasanī, B., & Bayātī, M. H. (2018). A jurisprudential and legal examination of public-private partnership contracts in the Iranian legal system. *Studies in Islamic Jurisprudence and Law*, 10(19).
- Kātūzīān, N. (2004). *Introductory course on civil law: Juridical acts, contracts, and unilateral undertakings*. Enteshar Joint Stock Company.
- Kātūzīān, N. (2013). *Civil law course: General rules of contracts* (Vol. 1, Concept, formation, and validity, 11th ed.). Enteshar Joint Stock Company.
- Kāzemī-Varnāmkhāstī, A. (2012). Legal and regulatory requirements for the implementation of public-private partnership contracts in Iran. In *The Fifth Conference on Financing Systems in Iran*.
- Malā'eke-Pūrhūshārī, S. M. H., & 'Alījānī, M. (2021). The nature of public-private partnership contracts. *Judicial Law Perspectives*, 26(96).
- Moḥammadī-Kāveh, K., Razavīān, M. T., Šarrāfī-Mozaffār, M., & Gholāmḥoseynī, E. (2014). Public-private partnership in the renovation of deteriorated urban fabric in District 9 of Tehran Municipality. *Urban Economics and Management*, 2(8).

- Mūsavī, S. H., & Aḥmadī, M. (2014). *Public-private partnership: Theoretical foundations and case studies*. Tehran: Imam Sadiq University.
- Qorbānī, A., & Towḥīdī, M. (2011). Public-private partnership contracts: A new model of privatization. In *National Conference on Privatization in Iran*.
- Raḥmatī, P. (2013). *Legal feasibility of public-private partnership in Iran* (Master's thesis, Allameh Tabataba'i University, Faculty of Political Sciences).
- Ravānshādnīā, M. (2014). *Principles, regulations, and methods of contract management in development projects* (2nd ed.). Tehran: Simā-ye Dānesh.
- Salīm, H. (2008). Government contracts and the characteristics of dualist legal systems (M. Mohebbi, Trans.). *Legal and Political Research*, 10(2).
- Shīrāvī, A. (2010). *International trade law* (2nd ed.). Tehran: SAMT.
- Ṭabāṭabā'ī-Mo'tamanī, M. (2005). The concept, types, and governing rules of public contracts. *Journal of Legal Research*, 4(34).
- Ṭabāṭabā'ī-Mo'tamanī, M. (2013). *Administrative law* (16th ed.). Tehran: SAMT.
- Vīzheh, M. R., & Raḥmatī, P. (2015). Public-private partnership in Iranian law: Challenges and requirements. *Legal Research*, 18(72).